جغرافیه

يوولسم ټولګی

جغرافیه - يوولسم ټولګی

... کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کيږي.

۱۳۹۰

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف عمومي ریاست

جغرافیه

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت څواکمن
- رحمن عنایت د تعلیمی نصاب د پراختیا او درسی کتابونو د تالیف دلوی ریاست علمي غړی

علمي او مسلکي ایډیټ:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عزت الله سالمی وردگ

د ژبې ایډیټ:

اقا محمدگرندی د پښتو څانگې علمي او مسلکي غړی.

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

-عبدالسلام تائب د اسلامیاتو د ډیپارتمنت علمي غړی.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزان

حمیدالله غفاري او حمید کریمی سنجد دره یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	ګڼه
د افغانستان برخه	۱
لومړی څپرکی	
کرنه او مالداري	
د څپرکي عمومي هدفونه	۲
لومړی لوست	
۱،۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت	۴-۳
دویم لوست	
۲،۱ دکرنې لارې چارې	۶-۵
الف. پخوانی طریقه	
ب. دکرنې پر مختللې او عصري طریقه	
دریم لوست	
۳،۱ مهم کرنیز تولیدات	۱۰-۷
څلورم لوست	
دکرنې جغرافیایي ویش	۱۲-۱۱
پنځم لوست	
۴،۱ مالداري اودهغې اقتصادی ارزښت	۱۶-۱۳
شپږم لوست	
۵،۱ د مالدارۍ لارې چارې	۱۸-۱۷
الف. لرغوني او دودیزه طریقه(لارې، چارې)	
ب. عصري او پرمختللې طریقه	
اووم لوست	
۶،۱ وحشي ژوي	۲۰-۱۹
اتم لوست	
دویم څپرکی ۷،۱ دکرنې او مالدارۍ د حالت کتنه	۲۴-۲۱
انرژي او کانونه	۲۵
د څپرکي عمومي هدفونه	۲۶
نهم لوست	
۱،۲ انرژي او د هغې اهمیت	۲۸-۲۷
لسم لوست	
۲،۲ د انرژۍ د نوي کیدواونه نوي کیدو ورسرچینې	۳۰-۲۹
یوولسم لوست	
۳،۲ بریښنا	۳۲-۳۱
دولسم لوست	
الف. د اوبو بریښنا	۳۸-۳۳
دیارلسم لوست	
ب. حرارتي بریښنا	۴۲-۳۹
څوارلسم لوست	
۴،۲ د ډبروسکاره او زموږ په هیواد کې د هغو کانونه	۴۶-۴۳
پنځلسم لوست	
۵،۲ نفت او ګاز	۵۰-۴۷
الف. نفت	
ب. ګاز	
شپاړسم لوست	
الف. د هیواد نفت لرونکې حوزې	۵۲-۵۱
اوولسم لوست	
۶،۲ فلزات	۵۶-۵۳
اتلسم لوست	
د فلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت	۵۸-۵۷
نولسم لوست	
۷،۲ دوداني د ډبرو کانونه	۶۰-۵۹
شلم لوست ۸،۲ ګرانبیه ډبرې	۶۴-۶۱
یوویشتم لوست	
۸،۲ دکانونو او انرژۍ د حالت څېړنه	۶۸-۶۵
دریم څپرکی	
صنایع او سوداګري	۶۹
د څپرکي عمومي موخې	۷۰
دوه ویشتم لوست	
په افغانستان کې صنایع او د هغو اهمیت	۷۲-۷۱
دروېشتم لوست	
الف. لاسي صنایع	۷۶-۷۳
ب. ماشیني صنایع	
ج. د ماشیني تولیداتو احصاییه	
څلرویشتم لوست	
۲،۳ توریزم او د هغه اقتصادي اهمیت	۷۸-۷۷
پنځه ویشتم لوست	
الف. د هیواد ګرځندويي سیمې	۸۲-۷۹
ب. دګرځندوی احصاییه	
شپږویشتم لوست	
۳،۳ سوداګري او اهمیت يې	۸۴-۸۳
اوویشتم لوست	

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک	ګڼه
الف. کورنۍ سوداګري	۸۵-۸۸
ب. بهرنۍ سوداګري	
اته ویشتم لوست	
ج. د هیواد د وارداتو او صادراتو انډول(میزان)	۸۹-۹۲
نهه ویشتم لوست	
۴،۳ بانک	۹۳-۹۶
دیرشم لوست	
بانک د چارو د پرمختګ څرنګوالی	۹۷-۱۰۰
یو دیرشم لوست	
۳،۵ د صنایعو او سوداګرۍ د حالت څېړل	۱۰۱-۱۰۴
د نړۍ برخه	
څلورم څپرکی	۱۰۵
او به او کرنه	
د څپرکي عمومي موخې	۱۰۶
دوه دیرشم لوست	
۱،۴ په نړۍ کې او به او په هغو پانګه اچونه	۱۰۷-۱۰۸
درې دیرشم لوست	
الف. د اوبو لګولو لویې پروژې	۱۰۹-۱۱۲
ب. د اوبو چاڼول(تصفیه)	
څلوردیرشم لوست	
۲،۴ کرنه او د هغې نوې لارې، چارې	۱۱۳-۱۱۶
پنځه دیرشم لوست	
د نړۍ په پر مختللو هیوادو کې د کرنیزو تولیداتو د بیلابیلو ډولونو کچه	۱۱۷-۱۲۰
پنځم څپرکی	
انرژي	۱۲۱
د څپرکي عمومي موخې	۱۲۲
شپږ دیرشم لوست	
۱،۵ انرژي او په نړۍ کې د هغې اهمیت	۱۲۳-۱۲۴
اوه دیرشم لوست	
۲،۵ د انرژۍ ډولونه	۱۲۵-۱۳۰
اته دیرشم لوست	
په نړۍ کې نفت	۱۳۱-۱۳۴
نهه دیرشم لوست	
ج. طبیعي ګاز	۱۳۵-۱۳۸
څلویښتم لوست	
د. په نړۍ کې د ډبرو سکاره	۱۳۹-۱۴۲
یو څلویښتم لوست	
۳،۵ د انرژي د منابعو جغرافیایي ویش	۱۴۳-۱۴۶

سرلیک	ګڼه
شپږم څپرکی	
کانونه او صنایع	۱۴۷
د څپرکي عمومي موخې:	۱۴۸
دوه څلویښتم لوست	
۱،۶ په نړۍ کې کانونه او د هغو اهمیت	۱۴۹-۱۵۲
درې څلویښتم لوست	
۲،۶ د کانونو د ایستلو لارې-چارې	۱۵۳-۱۵۴
څلورڅلویښتم لوست	
په نړۍ کې صنایع، د هغو ارزښت او ډولونه	۱۵۵-۱۵۸
پنځه څلویښتم لوست	
۳.۶ د صنایعو په پرمختګ کې اغېزمن لاملونه (عوامل)	۱۵۹-۱۶۲
اووم څپرکی	
سوداګري او ګرځندویي	۱۶۳
د څپرکي عمومي موخې	۱۶۴
شپږڅلویښتم لوست	
۱،۷ نړیواله سوداګري او د هغې اهمیت	۱۶۵-۱۶۶
اوه څلویښتم لوست	
۲،۷ نړیواله سوداګري	
الف.د سوداګریزو راکړو ورکړو حجم	۱۶۷-۱۷۰
اته څلویښتم لوست	
ب. دسوداګریزې سیمې او د هغو مفهوم	۱۷۱-۱۷۲
نهه څلویښتم لوست	
د. د نړیوالې سوداګرۍ سازمان	۱۷۳-۱۷۴
پنځوسم لوست	
ګرځندویي(توریزم) او نړیوال اهمیت یې	۱۷۵-۱۷۶
یوپنځوسم لوست	
الف. د نړۍ مهمې ګرځندوی(توریستي) سیمې او هیوادونه	۱۷۷-۱۸۰
دوه پنځوسم لوست	
ب. د توریزم د راښکون(جذب) سرچینې	۱۸۱-۱۸۲
درې پنځوسم لوست	
۴،۷ نړیوال حمل او نقل او د هغه اهمیت	۱۸۳-۱۸۶
څلورپنځوسم لوست	
الف. د حمل او نقل ډولونه	
ب.سیالي(رقابتونه)	۱۸۷-۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې څپرکي کې به یې لولو:

کرنه او مالداري

- کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت
- د کرنې لارې چارې

_ پخوانۍ طریقې
_ د کرنې پرمختللې او عصري طریقه
_ مهم کرنیز تولیدات
_ د کرنې جغرافیایي وېش

- د مالدارۍ او د هغې اقتصادي ارزښت
- د مالدارۍ لارې چارې

_ لرغونې او دودیزې طریقې (لارې _ چارې)
_ عصري او پرمختللې طریقې

- وحشي ژوي
- د کرنې او مالدارۍ د حالت کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي موخې:

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- د کرنې په اقتصادي ارزښت به وپوهيږي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به وپيژني.
- د کرنې د نوو لارو – چارو په اغيزمنتوب به پوه شي.
- د هيواد د کرنيزو توليداتو له اندازې څخه به خبر شي.
- د هيواد د کرنې په جغرافيايي ويش به وپوهيږي.
- د مالدارۍ پر اقتصادي اهميت به وپوهيږي.
- د هيواد له کورنيو ښارويو او د هغوی له ويش څخه خبر او نورو ته به معلومات ورکړی شي.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- د هېواد د کرنې اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به تشريح کړی شي.
- د کرنې د نويو لارو ـ چارو د اغيزمنتوب دلايل به وويلای شي.
- د مالدارۍ اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د هيواد د کورنيو ښارويو ډولونه به بيان کړی شي.
- د نقشې پرمخ د کرنيزو بيلابيلو ونو-بوټو (نباتاتو) د کرنې ساحې به وښيي.
- د نقشې پرمخ د هيواد د کورنيو ښارويو د ساتنې ساحې به تثبيت کړی شي.
- د هيواد د مالدارۍ ستونزې به نورو ته وويلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱، ۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت

په افغانستان کې د ځمکې د کولبې (یوې) او کرنې عنعنوي لارې چارې

دکرنې د حیاتي او اقتصادي ارزښت په هکله څومره پوهیږئ؟

کرنه: زموږ د هیواد د ملي اقتصاد یوه مهمه او بنسټي برخه ده او د هغې ځنې حاصلات لکه میوې، زعفران او نور د صادراتو او عایداتو لویه سرچینه جوړوي.

له تاریخي پلوه دکرنې خوراکي توکي له ډیر پخوا څخه د انسانانو د استفادې وړ ګرځیدلي دي. کرنه او مالداري زموږ د زیاتره خلکو کار او دنده ده. کرنیز حاصلات نه یوازې دا چې د وګړو د لومړنیو اړتیاوو په پوره کولو کې ارزښت لري، بلکې د سپکو صنایعو او خوراکي توکو په پرمختیا او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ورڅخه استفاده کیږي. د ځینو کرنیزو حاصلاتو له خرڅلاو څخه د یوشمیر اړتیاوو د پوره کولو په خاطر د پیسو عواید ترلاسه کیږي.

کرنه د حبوباتو، سبزیجاتو او لومړنیو نباتي موادو د تخمونو د کرلو او شیندلو لپاره دځمکې له تیارولو څخه عبارت دی چې له اقلیم، مساعدو اوبو او خاورې سره په توافق د دودیزې او یا معاصرې تکنالوژۍ د وسایلو پواسطه په آبي او للمي ډول سرته رسیږي او دکال په بیلا بیلو فصلونو کې له ځمکې څخه مطلوب حاصلات اخلي. زموږ په کرنیز هیواد افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیلي غلې دانې، ډول ډول میوې، صنعتي او غوړلرونکي بوټي، بیلابیل سابه، واښه (شوتله او ریشقه)، یو شمیر طبي بوټي لکه زعفران او نور کرل کیږي.

هغه لاملونه چې د کرنیزو تولیداتو په څرنګوالي باندې اغیزه لري، فزیکي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي لاملونه دي. د خاورې څرنګوالی، د ځمکې جوړښت او بڼه، اقلیم او د اوبو سرچینې فزیکي لاملونه بلل کیږي چې د کرنیزو حاصلاتو په څرنګوالي او څومره والي سیده اغیزه لري.

د ژمي د واورې اورښت او پسرلني بارانونه د لوړو سیمو او د غرونو د لمنو د خاورو لرونکو طبقو په لنډه بل کې ګټور او د ونو ـ بوټو په وده او د هغو د ریښو په پیاوړتیا په تیره د للمي غنمو په تولید کې اغیزه لري.

د افغانستان د کرنې یوه برخه دودیزه او یوه برخه یې پرمختللې بڼه لري. په عمومي توګه د افغانستان د ټولې کرنیزې ځمکې ۷.۹ میلیون هکتاره ځمکه تر کرنې لاندې ده، چې له هغې جملې څخه ۵.۳ میلیونه هکتاره یې د خړوبولو وړتیا لري، خو د اوبو د کمښت له کبله هر کال د هغو یوازې ۲.۶ میلیون هکتاره خړوبیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د کرنیزو بوټو او د هغو د حیاتي ګټو په هکله او دویمه ډله دې زموږ په هیواد کې د کرنې د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د هرې ډلې استازی به د خپل کار پایله په ټولګي کې و وایي.

پوښتنې

۱ـ کرنه څه ډول فعالیت دی تعریف یې کړئ.

۲ـ کرنه څه اقتصادي اهمیت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳ـ غنم څو ډوله کرل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له کتابتون یا کومې بلې علمي سرچینې څخه په استفادې د خپل هیواد د کرنې د اقتصادي ارزښت په اړه یوه پاڼه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم لوست

۲،۱ د کرنې لارې چارې

۲- شکل

په افغانستان کې د ځمکو اوبه کولو لارې- چارې چې زیاتره په نافنی او نا منظمه توګه ترسره کېږي

په افغانستان کې د کرنې لارې چارې په څه ډول دي ؟

زموږ په هیواد کې له ډیر پخوا راهیسې کرنه په دودیز ډول، په څارویو باندې یوې کول او درانه کارونه د بزګر په مټ پر مخ وړل کیږي، خو د هغې لږ حاصل زموږ د هیواد د ورځ په ورځ زیاتیدونکي نفوس لګښت نه پوره کوي، نو ځکه هر کال یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي. د افغانستان کرنه په عمومي توګه په پخوانیو او نوو طریقو او لارو چارو ترسره کیږي چې په لنډ ډول یې توضیح کوو :

الف۔ پخوانی طریقه:

د افغانستان دغه ډول کرنه زیاتره دودیزه کرنه ده چې موخه یې یوازې د بزګرانو د اړتیا پوره کول دي. څرنګه چې په دودیزه کرنه کې د بزګر د کورنی د لومړنیو خوراکي توکو چمتو کول د لومړنیو اړتیاوو څخه ګڼل کیږي، نو ددې موخې لپاره په سلوکې له ۶۰ څخه تر ۸۰ پورې ځمکې او کار د غلې۔ دانې د حاصل لپاره ځانګړې شوې دي په دودیزه کرنه کې ځمکه دکار ځواک، کرنیز وسایل او تخم په لومړنی بنه وي چې ټول د بزګرانو لخوا چمتو کیږي. بزګران خپل ډیره لږه اندازه تولید شوی حاصل بازار ته وړاندې کوي چې د هغو په پیسو خپلې اړتیاوې پوره کوي. عنعنوي بزګران په عمومي توګه د خپلو تولیداتو په سلوکې تر ۵۰ پورې په بازار کې پلوري.

د دولتي احصائیو له مخې د غذایي توکو په توګه د هر افغان وګړي د غنمو لګښت په یوه کال کې ۱۶۲ کیلو ګرامو ته رسیږي. له دې امله زموږ د هیواد د غلې حاصلات د خلکو اړتیا نه پوره کوي، نو ځکه په ځینو ولایتونو کې کچالو د غلې ځای نیسي چې د تولید اندازه یې له ۵۰۰ ټنو څخه تر ۲۵۰۰۰ ټنو پورې زیاته شوې ده، همدارنګه یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي.

ب ۔ د کرنې پرمختللې او عصري طریقه:

په پرمختللې او عصري کرنه باندې د وروسته پاتې عنعنوي کرنې د بدلولو لپاره د شرایطو او اسانتیاوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنعنوي (دوديزه) کرنه	عصري (پرمختللي) کرنه
يوازې د کورنۍ د اړتيا وړ لګښتونو بشپړوونکی	په مارکيټ کې د حاصلاتو د خرڅلاو له لارې دګټې لوړ حد ته رسېدل
له توليدي دوديزو وسايلو کار اخېستل	د توليد له نوې تکنالوژۍ څخه په پراخه توګه کار اخېستل
له مارکيټو توليدي عواملو او د توليد له حاصل سره ډېرې کمزورې اړيکې	له مارکيټ، توليد او توليدي حاصلاتو سره ژورې او پوره اړيکې
له تکنالوژۍ څخه په کار اخېستو کې ځان ساتنه	زړورتيا او تاوان منل
د غلو - دانو هغه ډېر لږ حاصل چې د وګړو اړتيا نه پوره کوي.	پوره اندازه توليدات او د اړتيا بسيا کېدل
په تراکتور سره تر ۲۰ سانتي مترو پورې د ځمکې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې پوره وده کوي	د شوديارې تر ۱۰ سانتي مترو پورې کولبه کول چې د بوټو ريښې په کې ښه وده وکولای شي.
له خپلسرو (هرزه) بوټو سره د تخم کر چې له اصلي بوټو څخه خپلسروي (هرزه) واښه له خاورې زيات غذايي توکي اخلي	د پاک تخم کرل چې د خاورې ټول غذايي توکي اصلي نبات ته رسيږي

د برابرولو په خاطر لاندې امکانات بنسټي رول لري: مواصلاتي کرښې او د حمل او نقل وسايل، برېښنا، د اوبو لګولو سيستم، بازار موندنه، اړيکې، کرنيز اصلاح شوي تخمونه، سره، د ونو- بوټو د ناروغيو او افاتو ضد دارو، کرنيز ماشينونه، د څېړنو، ترويج او د نباتاتو د ساتنې خدمتونه او نور.

د عصري او پرمختللې کرنې نورې ځانګړتياوې دا دي چې کرنيزه ښېګڼه رامنځ ته کوي او له لږې ځمکې څخه ډېر حاصل په لاس راوړي.

د عصري کرنې په لارو- چارو کې کرنيز ماشينونه په کار کې اسانتيا راولي او د توليد اندازه لوړوي.

د بندونو جوړول او د ويالو کيندل، د ژورو څاګانو ايستل او د پراخو شاړو ځمکو تر کرنې لاندې راوستل د توليداتو د زياتېدو او په خپل ځان د هېواد د بسياکېدو لامل کېدای شي.

د عصري پرمختللې او دوديزې وروسته د پاتې کرنې د ځانګړتياو و لنډيز په جدول کې ښودل شوي دي:

د ټولګي د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دريو ګروپونو کې تنظيم شي له خبرو اترو وروسته دې لنډ ځواب ووايي:

بيا د هر ګروپ استازي دې د خپل ګروپ د کار په هکله د ټولګي په مخکې نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

لومړۍ ډله: ستره موخه په عنعنوی کرنه کې څه ده؟

دويمه ډله: ستره موخه په عصري او پر مختللې کرنه کې څه ده؟

دريمه ډله: د عنعنوي او عصري کرنې دوه دوه مثالونه وليکئ.

پوښتنې

پوښتنې په غور ولولئ دسم ځواب مخې ته يې(ص) او د غلط ځواب مخی ته يې (غ) وليکئ.

۱- په عنعنوی کرنه کې توليدات او کرنيز حاصلات ډېرېږي( ) ( )

۲- په عصري او ماشينی کرنه کې توليدات او حاصل لږ او د ياد ولو وړنه وي.

۳- اقليمي شرايط هم دکرنې په توليداتو اغيز لري( ) ( )

له ټولګي څخه د باندې فعاليتونه

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د غړو سره له مشورې څخه وروسته دلاندې پوښتنو لنډ ځواب وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې بيان کړي.

ماشيني کرنه به زموږ د هيواد په عنعنوي کرنه کې څه ډول ځای ونيسئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

۱، ۳ مهم کرنیز تولیدات

۳- شکل

په یوه کرونده کې د پنبې د محصولاتو راټولول

زموږ د هیواد طبیعي شرایط د کومو کرنیزو بوټو کرلو ته برابر دي؟

افغانستان چې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري د بیلابیلو ونو ـ بوټو د کرلو وړتیا لري. څرنګه چې د افغانستان په سلوکې ۸۰ ځمکه غرونه، دښتې او ډاګونه دي، نو یوازې په سلوکې ۱۵ ځمکې د کرنې وړ دي چې اوس له هغو څخه نیمايي کرل کیږي. د افغانستان د ټولو کرنیزو ځمکو پراخوالی ۲۸ میلیونه هکتاره کیږي، له هغو څخه ۸،۷ میلیون هکتاره د کرنې وړ ده، خو هر کال یوازې ۵،۴ میلیونه هکتاره کې کرنه کیږي.

د افغانستان له ټولو زیات کرنیز تولیدات غلې ـ دانې (غنم، وریجې، جوار او وربشې) دي چې په پراخه کرنیزه ساحه کې کرل کیږي او لوړ ارزښت لري. دغه غله د کرنې وړ په سلوکې ۸۳ آبي ځمکه او نوره للمي ځمکه نیسي. نورې ونې او بوټي لکه میوې، سابه او صنعتي بوټي لکه جغندر، پنبه، د څارویو لپاره واښه او نور په ۴۳۰ زره هکتاره آبي کرنیزه ځمکه کې کرل کیږي.

ـ زموږ په هیواد کې د ټولو کرنیزو تولیداتو پرتله هغه څه چې د وګړو غذايي اړتیا پوره کوي، غنم دي، چې زموږ د خلکو د خوراک بنسټي توکي دي.

غنم تر ډیره پورې په جغرافیایي منځنیو عرض البلدونو کې وده کوي چې له دې پلوه افغانستان د غنمو د کرلو او ودې تر ټولو غوره طبیعي شرایط لري. غنم د افغانستان له ۳۰۰۰ څخه تر ۳۳۰۰ مترو پورې په بیلابیلو لوړو سیمو کې کرل کیږي او د افغانستان په سلو کې له (۵۰ څخه تر ۶۰) ځمکې یې نیولې دي، په داسې حال کې چې د کرنې وړ ځمکو په سلوکې ۹۰ برخه یې نیولې ده.

زموږ هیواد د پستو یا په منې کې د کرل کیدونکو غنمو او کلکو یا پسرلنیو غنمو د بیلابیلو ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرلو له کبله په ټولو هیوادوکې لومړی ځای لري.
د روسي عالم (وایولوف) د څېړنې له مخې د افغانستان شمال سیمې په آسیا کې د پستو غنمو د ودې لومړنی مرکز دی چې د غنمو په سلوکې د ۵۷ ډولونو په لرلو سره په ټوله نړی کې لومړی ځای لري. دغه ډول غنم په مني کې په ابي ځمکو کې کرل کیږي.
په افغانستان کې د غنمو ډیره برخه په ابي ځمکو کې کیږي چې د للمي پرتله یې د حاصل اندازه ډیره زیاته ده. د افغانستان د کرنې لاندې ځمکو په سلو کې ۵۶ یې آبي او ۴۴ یې للمي دي. د غنمو له دوه پر دریمې برخې څخه زیات یې بیرته په تولیدو ونکو سیمو کې خوړل کیږي، یوازې دریمه برخه یې د هیواد دننه مارکیټونو ته د پلورلو لپاره وړل کیږي. د للمي غنمو د کرلو ډیرې پراخې ځمکې د هیواد په شمال کې دي، خو په آبي توګه غنم په جنوبي، مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې کرل کیږي.
- له غنمو څخه وروسته وریجې د افغانستان مهمه غله او د خلکو د خوراک مهم توکی دی.
وریجې زیاتره په هغو ځایونوکې کرل کیږي چې توده هوا او ډیرې اوبه ولري. په افغانستان کې هم وریجې په هغو ټیټو سیمو کې چې توده هوا او پریمانه اوبه لري، کرل کیږي چې دوه ډولونه لري: نرۍ وریجې او غټې وریجې.
د غټو وریجو پرتله د نریو وریجو بیه، د تولیداتو اندازه او لګښت زیات دی. نرۍ وریجې د هیواد ختیځو ولایتونو یعنې لغمان، کونړ او ننګرهار اوپه شمالي ولایتونو لکه بغلان، کندز او تخار کې ډیرې کرل کیږي. غټې وریجې معمولا په میدان وردګ، لوګر، بغلان او تخار ولایتونو کې کرل کیږي.
- جوار هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي. د جوارو تولیدات، پخوا په ډیرو ولایتونو کې مصرفیدل او د یو شمیر خلکو خوراکي توکي بلل کیدل، خوپه دې وروستیو کې دهغو د کرلو ساحه کوچنۍ شوې ده او د خلکو د خوراکي توکو په توګه ورڅخه ډیر کار نه اخیستل کیږي.
جوار په پکتیا، پکتیکا، ننګرهار او لوګر کې ډیر کرل کیږي.
- وربشې هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي، خو د غنمو پرتله په سړو سیمو کې ښه وده کوي. وربشې زیاتره څارویو ته ورکول کیږي.
زموږ د هیواد په ګڼ شمیر سیمو کې یو شمیر نورې غلې- دانې لکه مۍ، لوبیا، نخود، مشنګ او باقلې هم کرل کیږي.
- سابه هم په افغانستان کې مهم خوراکي توکي دي. په افغانستان کې مهم کرل کیدونکي سابه دادي: کچالو (پټاټې) تور بانجان، رومي بانجان، ګازرې، شلغم (ټیپر) پالک، کدو، ګلپې، تورایي، مرچک، لیرو (بینډۍ)، کاهو او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ میوې هم زموږ د هیواد غوره کرنیز تولیدات دي. د افغانستان طبیعي شرایط د میوه لرونکو بیلابیلو ونو دودې او روزنې لپاره ډیر غوره دي. میوې د کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سربېره بهر ته هم صادرېږي.

افغانستان د بیلابیلو پاڼېزو او ستروس میوو د لرلو له مخې نړیوال نوم لري چې هم له تازه انګورو، منو، خټکیو، هندوانو، انارو، ناکو، بهي او نورو اوهم یې له وچو لکه بادامو، ممیزو، پستې، غوزانو او نورو څخه استفاده کیږي او بهرته هم لیږل کیږي.

د محصولاتو ډول په ټن	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
غنم	۸۳٤،۲	٤۹۹،۲	٤۹٦،۱
وریجې	٤٥۰	٤۲۰	۲۳۳
وربشې	۲٤۰	۲۱٦	۷٤
جوار	۳۳۰	۲٤۰	۱۱٥
ږدن	۲۲	۲۲	۲۲
کچالو (پټاټې)	۲۳٥	۲۳٥	۲۳٥
دانې (لوبیا، نخود او نور)	٥۰	٥۰	٥۰
کنځلی	۲٤	۲٤	۲٤
پومبه دانه	٦٦	٦٦	٦٦
مالوچ	۲۲	۲۲	۲۲
سابه	٥۲۰	٥٤۰	٥٤۰
هندوانې	۹۰	۹۰	۹۰
خټکي	۲۲	۲۲	۲۲
انګور	۳۳۰	۳۳۰	۳۳۰
ګنې	۳۸	۳۸	۳۸
جغندر	۱	۱	۱
مڼې	۱۸	۱۸	۱۸
شفتالو	۱٤	۱٤	۱٤
الو	۳٥	۳٥	۳٥
ستروس	۱۲	۱۲	۱۲
زردالو	۳۸	۳۸	۳۸
نورې میوې	۱٦۸	۱٦۸	۱٦۸

ـ صنعتي بوټي هم لکه ګنې، جغندر او پنبه د هیواد په بیلابیلو سیمو کې کرل کیږي. افغانستان په نړۍ کې د پنبې د کرلو سیمه ده، هغه سیمې چې توده هوا او پوره اوبه ولري د پنبې لپاره غوره بریښي. د هغې کرل د هیواد په شمال، لویدیځ او ختیځ کې رواج لري.

جغندر هم له پخوا څخه زموږ په هیواد کې کرل کیږي، په پخوا کلونو کې یې په کندز او بغلان کې کرل زیات رواج و او د بغلان د بورې (شکرې) په فابریکه کې ور څخه استفاده کیده.

ګنې د ننګرهار، کونړ، لغمان او پکتیا ولایتونو کې په یوه محدوده ساحه کې کرل کیږي، د جلال آباد شاوخوا کې یې کرنه ډیره رواج ده چې د ګوړې په جوړولو کې ورڅخه کار اخیستل کیږي.

ـ زموږ د هیواد په بیلابیلو سیمو کې بیلابیل طبي بوټي هم وده کوي چې زموږ خلک له هغو څخه له ډیر پخوا راهیسې په ډیرو لومړنیو بڼو کار اخلي یو شمیر دغه بوټي بهرته هم استول کیږي، هغه بوټي چې یوناني طب کې ورڅخه کار اخیستل کیږي او یاهم د معاصر درمل جوړونې په صنعت کې کارول کیږي دادي: زعفران خوږ ولې، شمکی او نور.

زموږ د هیواد یو شمیر سیمو کې غوړ لرونکي بوټي لکه زغر، شرشم، کُنځلی، لمرګلی او نور هم کرل کیږي.

(۲) جدول: د 1380ـ 1383 کلونو په ترځ کې د افغانستان یو شمیر اصلي کرنیزو محصولاتو د تولیداتو اندازې (ارقام په ټنو)

محصولات	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
غنم	۱/۵۹۷/۰۰۰	۲/۶۸۶/۰۰۰	۳/۴۸۰/۰۰۰	۲/۸۸۴/۰۰۰
وریجې	۲۴۲/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۳۲۵/۰۰۰
وربشې	۸۷/۰۰۰	۳۴۵/۰۰۰	۲۴۰/۰۰۰	۳۳۷/۰۰۰
جوار	۱۶۰/۰۰۰	۲۹۸/۰۰۰	۲۱۰/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰
ږدن	۲۲۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۱۷/۰۰۰	۲۲/۰۰۰
کچالو او جغندر	۲۷۴/۰۰۰	۲۶۹/۰۰۰	۴۳۴/۰۰۰	۳۳۹/۰۰۰
ګنې	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰
د شکرې جغندر	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
وچه میوه	۶۸/۷۰۰	۶۸/۹۰۰	۵۸/۴۰۰	۷۴/۹۰۰
لوبیا، نخود او نور	۵۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۴۲/۱۰۰	۵۰/۰۰۰
د بادام بیلابیل ډولونه	۹/۰۰۰	۹/۰۰۰	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰
غوزان	۵/۰۰۰	۵/۰۰۰	۳/۹۰۰	۵/۰۰۰
پسته	۲/۸۰۰	۲/۸۰۰	۲/۲۰۰	۳/۰۰۰
ښووَن	۹۰۰	۱/۱۰۰	۲/۴۰۰	۹۰۰

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، لومړی دې د نوي لوست متن له ځان سره ولولي، بیا دې د هیواد دیو ډول کرنیزو تولیداتو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتني

۱ـ کوم ډول کرنیز بوټي زموږ په هیواد کې په پراخه اندازه کرل کېږي؟ د هغو په هکله توضیحات ورکړئ.

۲ـ وریجې په څو ډوله دي او د هیواد په کومو سیمو کې او په څه ډول طبیعي شرایطو کې کرل کېږي؟

۳ـ د هیواد څو ډوله میوې پېژنئ، د هغو د ارزښت په هکله معلومات ورکړئ.

۴ـ صنعتي بوټي یعنې څه او څو ډوله یې پېژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې د اوسیدلو له سیمې څخه کوم ډول کرنیز محصولات ترلاسه کېږي، د هغو کرلو کې کومې ستونزې تر سترګو کېږي، ستاسې د سیمې کرنه به څرنګه پرمختګ وکړي چې د بزګرانو او د هیواد اقتصاد مو پیاوړی شي. په دې هکله په یوه پاڼه کې لیکنه وکړئ او په ټولګي کې د هغې په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

دکرنې جغرافيايي ويش

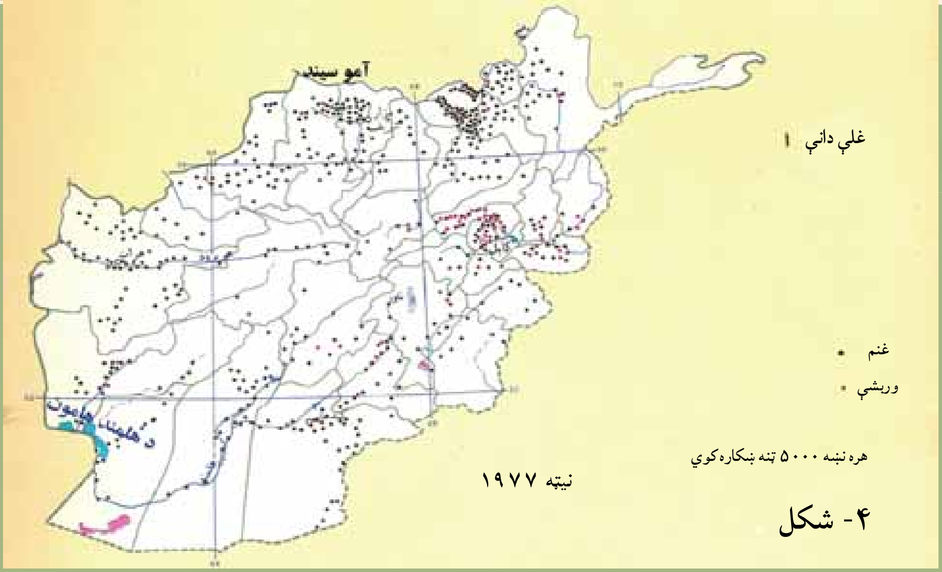

۴- شکل

نقشهٔ I غلي داني

تاسې پوهيږئ چې د يو شمير ونو- بوټو (نباتاتو) کرل په ټول هيواد کې امکان لري؟

دکرنې جغرافيايي ويش داڅرګندوي چې د ونو، بوټو بيلابيل ډولونه او غلې، دانې د هيواد په کومو سيموکې او ترخه ډول اقليمي شرايطو لاندې په کوم ډول ځمکو کې کرل کيږي او توليد يې لوړوالی مومي.

لکه چې په مخکېنې لوست کې و ويل شول، زموږ د هيواد غرنی وضعيت ددې لامل شوی دی چې د هيواد په ډيرو سيموکې په تېره په غرنيو او دښتې سيموکې کرنه ونه شي.

د هيواد په کرنيزو سيموکې غلې داني، سابه او ميوې کرل کيږي. چې ستيپ ځمکې او دوبالو غاړې دي. د هيواد يوه برخه طبيعي ځنګلونو او څرځايونو نيولې ده. لکه څرنګه چې په (I) نقشه کې ښکاري غنم او وربشې څه ناڅه د هيواد په ټولو سيموکې کرل کيږي.

که (II) نقشې ته وکتل شي، جوار زياتره د هيواد په ختيځ او په لږ شمير نورو سيمو کې کرل کيږي، خو وريجې زياتره په ختيځ او شمال کې کرل کيږي.

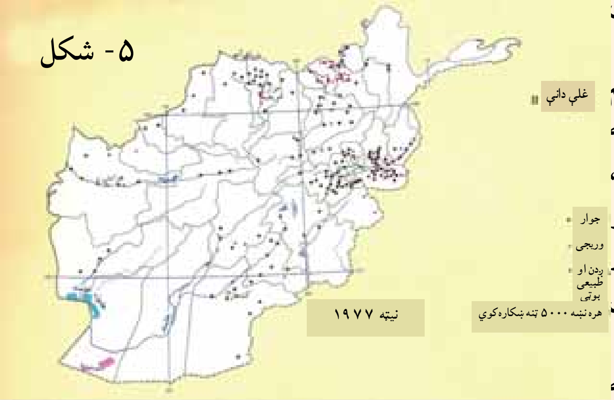

څرنګه چې په پخواني لوست کې هم ولوستل شول او د صنعتي بوټو په نقشه کې هم ښکاري، پنبه د شمال، لويديځ او جنوب لويديځ په ځينو ولايتونو، ګني په ختيځ او چغندر زياتره په کندز او بغلان کې کرل کيږي.

يو شمير نور صنعتي بوټي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- شکل

۷- شکل

لمرګلي، کنځلي او زغر د هیواد بیلابیلو سیمو کې ځای ځای کرل کیږي.

د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې ښکاري چې پټاټې او نور سابه په ختیځو سیمو، شمال، هرات او کندهار کې ډیر کرل کیږي، میوې، په تیره بیا انګور په کندهار، پروان، هرات، کابل او کاپیسا، ستروس (لکه نارنج، لیمو، مالټې او نور) په ختیځ او خټکي او هندوانې په شمالي ولایتونو کې رواج دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څلور ډلې شي، لاندې کارونه دې ترسره او د هغو پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي:

ـ لومړۍ ډله به د غلوـ دانو د I نقشې له مخې او د مخکښې لوست سره سم، د غنمو او وریشو د کرلو سیمې وښیي او دا به څرګنده کړي چې په نقشه کې هره ځانګړې نښه د څو زره ټنه تولیداتو ښودنه کوي.

ـ دویمه ډله به د وریجو او جوارو د کرلو سیمې د غلوـ دانو په II دریمه ډله به د صنعتي بوټو د کرلو سیمې د صنعتي نباتاتو او څلورمه ډله به د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې د باغونو او تاکستانونو سیمې او د سبو او میوو د تولید سیمې وښیي.

پوښتنې

۱ـ د کرنې جغرافیايي ویش څه مفهوم لري؟

۲ـ ولې غنم د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي؟ یوازې دوه لاملونه یې و وایئ.

۳ـ ولې زموږ د هیواد په ځینو سیمو کې یو شمیر کرنیز بوټي او د هغو د تولید اندازه لږه ده؟ د هغه لامل (علت) څه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې هریو، یو ډول کرنیز بوټي غوره او د درس له مخې په یوه ولایت کې یې د کلني تولید اندازه اټکل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

۱، ۴ مالداري او د هغې اقتصادي ارزښت

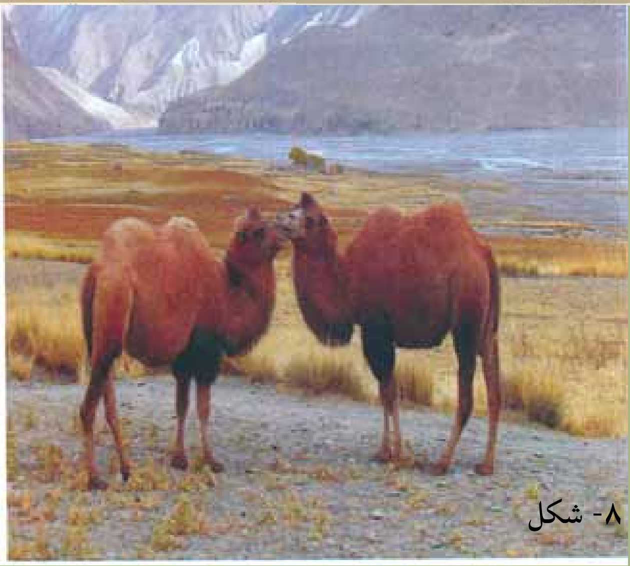

۸- شکل

د افغانستان د دوه بوکانو لرونکو اوښانو تصوير

زموږ په هيواد کې د ځارويو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کيږي؟

د ځارويو روزنه او ساتنه زموږ د خلکو په ژوندکې څومره ارزښت لري؟

مالداري او د ځارويو روزنه په افغانستان کې ډير لرغونتوب لري. کله چې د ځارويو ښکار کول مخ په کمښت شول اويا بشپړ ودريدل. خلکو يو نوی ډول ژوند پيل کړ او د ځارويو په ساتنه او روزنه بوخت شول. له هغه وخته تر اوسه پورې پيړۍ تيرې شوي دي او خلکو همدغه ډول ژوند ته دوام ورکړی دی.

زموږ د هيواد په ټولو سيمو کې د غرونو لمنو او خاوربنو غونډيو د ځارويو روزنې او ساتنې ته ډير غوره شرايط چمتو کړي دي او تر اوسه پورې يې زموږ يو زيات شمير وګړي د ژوند په زياته موده کې په همدغه ډول بوخت کړي دي.

په افغانستان کې په سلوکې د ۸۰ په شاوخوا وګړي په کرنه بوخت دي، هيڅ داسې يو بزګر نشته چې د ځارويو په ساتنه بوخت نه وي، سربېره په دې، زموږ يو شمير خلک، په تيره بيا کوچيان په بشپړ ډول د ځارويو په ساتنه بوخت دي او همدايې د ژوند ارتياوې پوره کوي.

د څومره والي او ځرنګوالي له پلوه د ځارويو د روزنې يا مالدارۍ ارزښت په دې کې دی چې زموږ د خلکو د اقتصاد په پرمختيا کې مهم رول لري.

د ځارويو د توليداتو ارزښت د ملي نا خالص عايد په سلوکې ۷ــ ۱۰ پورې برخه جوړوي. سربېره پردې خلک د ځارويو څخه د کار ځواک د توليد، بارورلو، د پوستکي د ترلاسه کولو، وړيو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- شکل

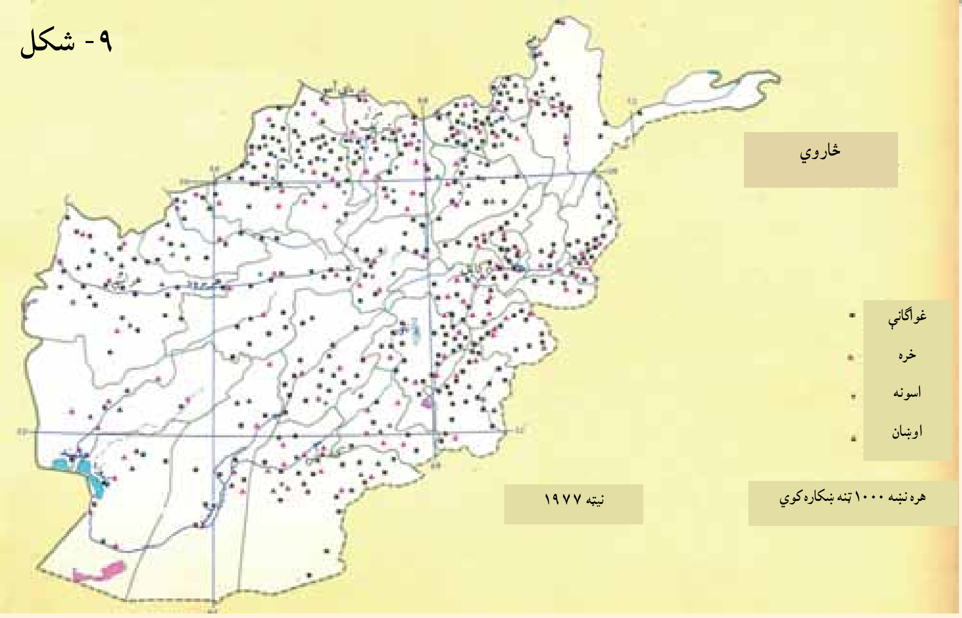

نورو لپاره هم کار اخلي. د څارویو یو شمیر محصولات لکه وړی، د پسونو او غویانو پوستکي، قره قل پوستکي او کولمې د خپلې بیې له پلوه د هیواد د صادراتو په سلوکې ۱۰- ۲۰ برخې جوړوي.

همدارنګه د غالیو صادرات او د وړیو صنایع، پوستین باب او د پوستکو صنایع هم د افغانستان په صادراتو کې د پام وړ برخه لري. له دې پرته په هیوادکې د اړتیا وړ غوښه او شیدې، چې اندازه یې په یو کال کې د هر وګړي لپاره په ترتیب سره له ۱۱.۵ تر ۶۰ کیلوګرام اټکل شوې ده، له کورنیو سرچینو چمتو کیږي.

د یادولو وړ ده چې دیرش کلنو جګړو او وچکالۍ مالدارانو او د څارویو ساتنې ته هم زیان اړولي، ددې ترڅنګ دکال په سړو شپوــ ورځو کې د غوره غوجلو نشتوالی او د بسیا پاکو اوبو کمښت هم د څارویو په مړینه اغیزه لري چې اندازه یې هر کال په سلوکې ۳۰ ته رسیږي.

د کورنیو څارویو ډولونه او د هغو جغرافیایي ویش:

هغه کورني څاروي چې بزګران او مالداران یې ساتي دادي: پسونه، غواوې، وزې، خره، اوښان، اس، کچرې او کورني چرګان. دکورنیو څارویو په ډله کې تر ټولو زیات قره قل پسونه او عادي پسونه د هیواد په اقتصادکې ډیر غوره ارزښت لري او د څارویو د محصولاتو په صادراتو کې یې برخه ډیره ده.

لکه چې د څارویو روزنې په (I) نقشه‌کې ښکاري، د پسونو روزنه څه ناڅه د هیواد په ټولو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ترسترګو کیږي، خو قره قل پسونه یوازنې شمالي ولایتونو کې له بدخشان څخه تر هرات پورې پراختیا لري. وزې هم په ټول هیواد کې روزل کیږي.

که چیرې د ښارویو روزنې (I I) نقشې ته ځیر شو، نور ښاروي لکه غواګانې، خره، اسونه او اوښان څه ناڅه د هیواد په ټولو ولایتونو کې روزل کیږي.

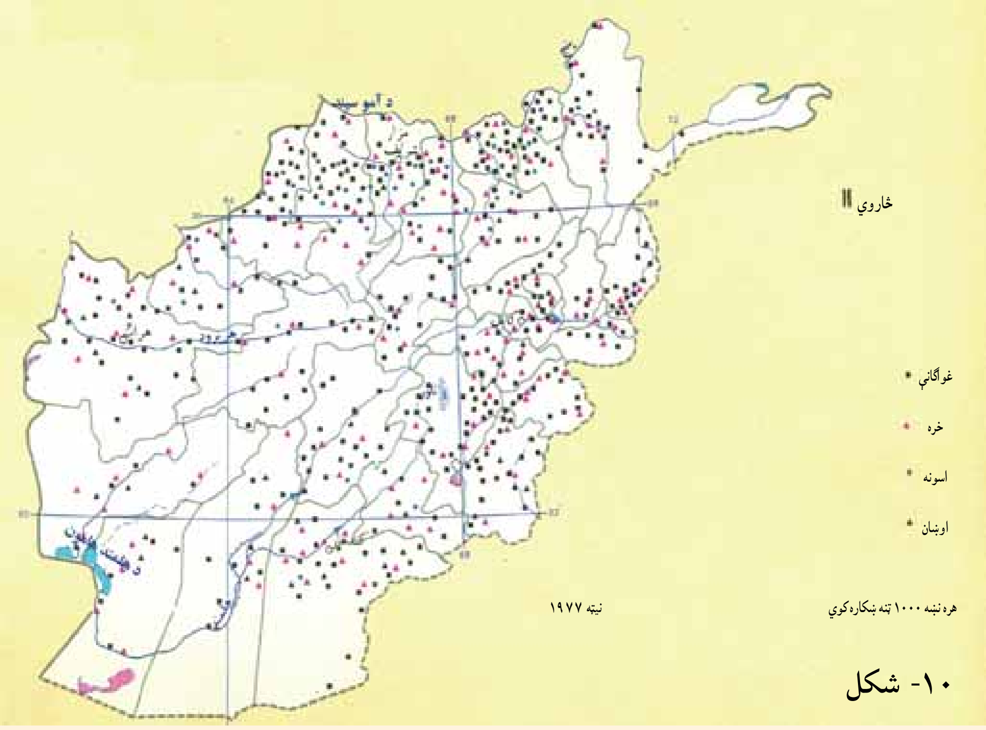

۱۰- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، لاندې دندې دې پرمخ بوځي او د هغو پایلې دې ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي:

۱. د نوي لوست متن دې ورو ولولي او بیا دې د مالدارۍ په ارزښت خبرې وکړي.

۲. د لوست متن او د څارویو روزنې (I) نقشې ته دې وګوري، د پسونو، قره قل پسونو او د وزو د روزنې د جغرافیایي ویش په هکله دې معلومات ورکړي.

۳. د نوي لوست متن او د څارویو د روزنې (II) نقشه دې وګوري د غواګانو، خرو، آسونو او اوښانو د روزنې او ساتنې سیمې دې په نښه کړي.

پوښتنې

۱. مالداري زموږ د هیوادوالو په ژوند او اقتصادکې څه ارزښت لري؟ څرګند یې کړئ.

۲.دکوم ډول کورنیو څارویو روزنه او ساتنه زموږ په هیوادکې دود ده؟ نوم یې واخلئ.

۳.له محصولاتو پرته دکومو څارویو له ځواک څخه د کومو کارونو په ترسره کولو کې کار اخېستل کیږي؟ توضیح یې کړئ.

۴.هغه محصولات چې له څارویو ترلاسه کیږي،کوم دي؟ له هغو څخه په څه شي کې کار اخېستل کیږي او له صنعتي کیدلو څخه وروسته د څارویو دکوم محصول ارزښت اوچتیدلای شي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سرچینو په کار اخېستلو سره دکوچیانو د ژوند، کار، د هغوی د څارویو روزنې او د هغوی د ستونزو په هکله یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

۱، ۵ د مالدارۍ لارې چارې

۱۱- شکل

دهیواد په شمال کې سیند ته نږدې د څارویو یوه رمه

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

الف ـ لرغوني او دودیزه طریقه (لارې ـ چارې)

لکه چې مخکې لوست کې مو د مالدارۍ د ارزښت په هکله معلومات ترلاسه کړل، زموږ یو زیات شیمر هیوادوال د څارویو د ساتنې له لارې خپل ژوند پرمخ بیایي، همدارنګه د څارویو ساتل د هیواد لویه عایداتي سرچینه ده. مالداري په دودیزه او عنعنوي بڼه له ډیر پخوا راهیسې زموږ په هیواد کې رواج ده. کوچي مالداران د ډیرو زیاتو کړاوونو په ګاللو سره دکال په اوږدو کې د خپلو څارویو د څرولو په خاطر له یوه څرځای څخه تر بل پورې د تګ په حال کې وي او په وابنه لرونکو پراخو څر ځایونو کې په دودیز ډول د هیواد په بیلابیلو برخو کې د څارویو په ساتنه بوخت وي.

د دودیزې مالدارۍ لویې ستونزې دادي: وچکالي، د څښلو د اوبو کمښت، د ناپاکه اوبو څښل، په ژمي کې د سرپنا نه لرل، د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو نه ساتل، د وقایې په خاطر له حیواني کلینیکونو او فارمونو سره د دوی د اړیکو نشتوالی، د ناروغو څارویو په درملنه کې ستونزې او د اصلاح شوو نسلونو خواته نه پاملرنه او نورې ستونزې.

ب ـ عصري او پرمختللې طریقه

په افغانستان کې په عصري او فني ډول د څارویو روزنه او تکثیر په ۱۳۱۲ هـ ل کال کې پیل شو. په ۱۳۱۵ هـ ل کال د لومړي ځل لپاره په کابل کې د ناروغو څارویو د درملنې لپاره لومړنی حیواني کلینیک جوړ شو چې موخه یې د دولتي څارویو په تیره بیا د عسکري قطعاتو اسونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمیر مراجعینو د څارویو درملنه وه. په ۱۳۲۳ هـ ل کال کې په بدخشان او د هغه وخت د قطغن په ولایت کې په غواګانو کې وژونکې ناروغي خپره شوه چې ډیر زیات زیان یې اړولی و. له هغه مهال را وروسته د وترنرۍ خدمتونو د پراختیا لوري ته پاملرنه وشوه او د ۱۳۴۵ هـ ل کال ترپای پورې په بېلابېلو ولایتونو کې نهه کلینیکونه جوړ شول او په ۱۳۵۳ هـ ل کې یې شمیر ۱۶ ته لوړ شو. په اوسني وخت کې په هیواد کې د وترنري علومو پوهنځیو شمیر زیات شوی دی او د حیواني کلینیکونو جوړولو ته هم پاملرنه ډیره شوې ده، خو بیاهم د پرسونل او لازمو وسایلو د نشتوالي له کبله ستونزې شته، نو ځکه د څارویو د مړینو شمیر هم ډیر دی.

د عصري او پرمختللې مالدارۍ او د څارویو د محصولاتو د زیاتولو مهم ټکي دادي:

12- شکل

- د پوره اندازې وښو چمتو کول او د څارویو خوراک ته ښه پاملرنه.
- د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو ساتنه.
- د زراعتي اصلاح شوو نسلونو ترویج او ډیربښت.
- د حیواني کلینیکونو او فارمونو تاسیس او زیاتول.
- د منظمې ادارې او غوره منجمنت شتوالی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د نوي لوست د متن او تصویرونو په کتلو سره د دودیزې او پخوانۍ مالدارۍ په اړه او دویمه ډله دې د مالدارۍ د نوي او پرمختللې بڼې په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې په ټولګي کې د خپلو ټولو ټولګیوالو ترمخې تشریح کړي.

پوښتنې

۱. د دودیزې مالدارۍ ستونزې کومې دي؟ توضیح یې کړئ.
۲. د څارویو د روزنې عصري او فني ښه کومه یوه ده، معلومات ورکړئ.
۳. کوم لاملونه (علتونه) د مالدارۍ د پرمختګ او د محصولاتو د زیاتیدو سبب کیدای شي؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د یوه څاروي، اویاهم د یوه حیواني کلینیک تصویر چمتو کړئ او په بل ساعت کې د هغه په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

۶،۱ وحشي ژوي

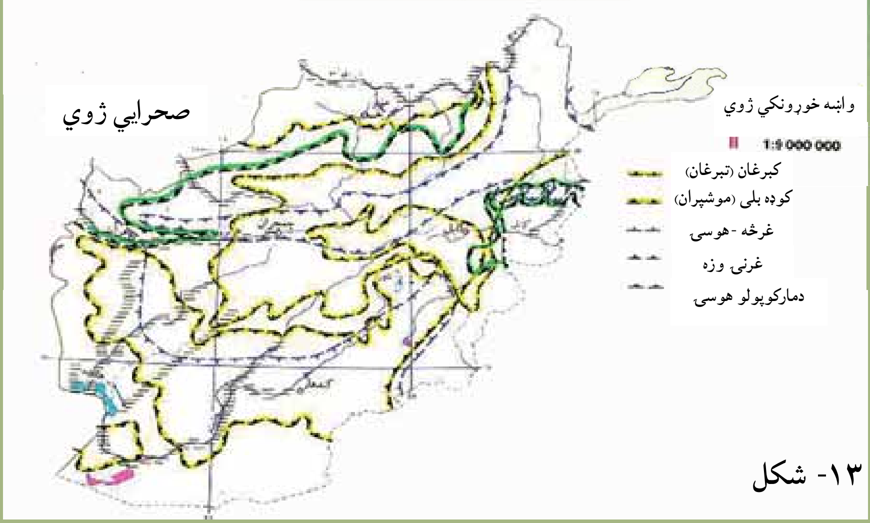

۱۳- شکل

وابښه خوړونکي ژوي

د وحشي ژويو نقشو ته وګورئ زموږ په هيواد کې کوم ډول وابښه خوړونکي او غوښه خوړونکي ژوي شته؟

ژوي د چاپيريال د يوې مهمې ارزښتمنې ښکارندې (پديدې) په توګه په طبيعي بيارغاونه باندې ژوره اغيزه لري. په طبيعت کې، په تيره بيا په ځنګلونو کې بيلابيل ژوي ژوندکوي چې هريو يې ځانګړې دندې لري. د هغو ژويو ارزښت چې په ځنګلونو او څړځايونو کې اوسيږي، د ګرځندويانو (توريستانو يا سيلانيانو) د رابللو، ښکارکولو، د هغوی د پوستکي د ارزښت او د طبيعت د توازن له مخې ډير اوچت دی. ددغو ژويو په ژوند او پايښت کې د انسانانو د فعاليت اغيزه ډيره ژوره ده او د هغوی ښکارکول او په پټنځايونو کې يې لاس وهنه د هغوی ژوند له خطر سره مخامخ کوي. انسان د ځنګلونو په وهلو، د کورنيو څارويو په څرولو، د ونو او د سوځولو په خاطر د ونو بوټو په پرې کولو سره وحشي ژويو ته ګواښ پيښوي.

د افغانستان طبيعي جوړښت چې ډيره برخه يې غرونه دي، په تيره بيا د هندوکش لړۍ چې زياتې لوړې ـ ژورې او شګلنې لمنې او ډاګونه لري، د ژويو لپاره يې جغرافيايي ارزښت رامنځته کړی دی او د ژوند او ژويو ډول ډول والی يې پياوړی کړی دی. زموږ په هيواد کې د ځمکې د جوړښت، اقليمي شرايطو او خوراکي توکو د پيداکيدو له مخې د بيلابيلو ژويو او الوتونکو لپاره د ژوند غوره چاپيريالونه رامنځته شوي دي چې يو شمير يې دادي:

ـ ذوحياتين او ښنيدونکی لکه: ځرمښکی، سمسېره، چنګاښ، مار او نور. په افغانستان کې يوازې د مار ۲۷ ډولونه پيژندل شوي دي. اووه ډوله يې زهري دي چې دوه ډوله يې کبرا او پنځه ډوله يې افعی ماران دي.

ـ تی لرونکي ژوي: چې ۱۲۰ ډولونه يې په افغانستان کې پيژندل شوي، خو له بده مرغه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- شکل

شمير يې اوس د له منځه تلو په حال کې دي لکه:

- پړانګ چې د پامير په لوړو درو او مرغاب کې ليدل شوی و.
- سورلنډيان چې د هيواد مرکزي سيمو کې ژوندکوي.
- ليوان، سرې ګيدړې، غرنۍ پيشوګانې او کوچنۍ وحشي پيشوګانې چې په ټول هيواد کې شته.
- يږې چې هم په غرنيو سيمو او هم په ځنګلونو کې اوسيږي.
- همدارنګه مارکوپولو پسونه، هوسۍ، مارخور وزې او نور چې هربو يې د يادولو وړ دي او د افغانستان په بيلابيلو سيمو کې ژوندکوي.

يوه سروې چې زموږ په هيواد کې ترسره شوې وه، په هغې کې د هيواد په بيلابيلو سيمو کې د الوتونکو ۳۰۰ بيلابيل ډولونه پيژندل شوي وو چې په هغو کې د دښتو، ځنګلونو او اوبو بيلابيل الوتونکي يادولای شو چې تر ټولو نامتو يې زاڼه، ډنګ، مارغه،توطي، کارغه، بانبه توتکۍ، چنچنۍ، پتکه او نورديي.

د ټولګي دننه فعاليت:

لاندې جدول په خپلو کتابچو کې د لوست له متن او نقشو څخه بشپړ کړئ.

وانبه خوړونکي ژوي	غرنۍ وزې					
غوښه خوړونکي ژوي	پړانګ					

پوښتني:

۱ـ د وحشي ژويو ژوند او شتوالی له کومو ګوانښونو سره مخامخ دی؟ توضيح يې کړئ.

۲ـ هر څو ډوله الوتونکي، تي لرونکي او خښيدونکي ژوي چې پيژنئ، نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په طبيعت کې د الوتونکو او وحشي ژويو د ارزښت په هکله او هغه ګوانښ چې دوی ورسره مخامخ دي او داچې څرنګه بايد د هغو ساتنه او څارنه وشي په يوه مقاله کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۷، ۱ د کرنې او مالدارۍ څرنګوالی

په افغانستان کې د کرنې او مالدارۍ وضعیت څه ډول دی؟ ۱۵- شکل

ددغه څپرکي په لوستونو کې تاسې د افغانستان له کرنې او مالدارۍ سره آشنا شوئ.

ددې څپرکي په پای کې غواړو چې په خپل هیواد کې د کرنې او مالدارۍ پر وضعیت یوه کتنه وکړو:

افغانستان یو کرنیز هیواد دی. اصلاً هغه هیوادونه چې زیات شمیر خلک یې په کرنه بوخت دي، پرمختللي نه بلل کیږي. افغانستان چې یو پرمختیایي هیواد دی، زیاتره وګړي یې په سیده او څه هم په ناسیده توګه خپلې د ژوند اړتیاوې له کرنې او مالدارۍ څخه پوره کوي.

سره له دې چې د افغانستان اقتصاد په خو وروستیو کلونو کې ښه شوی او وده یې موندلې، خوبیاهم دغې ودې لوږه او بېوزلي له منځه نه دي وړې. په اوسني وخت کې شپږنیم میلیونه وګړي نه شي کولای خپلې ورځنۍ ډیرې لږې خوراکي اړتیاوې پوره کړي.

په سلوکې ۲۴ کورنۍ هره ورځ ډیر لږ خوراکي لګښت لري او د ټول هیواد په سلوکې ۳۰ نفوس د خپلې اړتیا څخه لږ خوراکي توکي مصرفوي. په سلوکې ۴۰ له درې کلنۍ څخه د ټیټ عمر ماشومان د وزن په کمښت (خوارځواکۍ) باندې اخته دي او په سلوکې ۶.۷ یې له همدې امله مري. په ټولیزه توګه د هیواد په سلوکې ۴۴ وګړي په بیلابیلو کچو د خوراکي توکو ستونزه لري.

که چیرې د افغانستان له اوبو او ځمکې څخه سمه ګټه واخیستل شي، زموږ د کرنې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- شکل

په انځور کې یو سړی لیدل کیږي چې غنم ریبي

څارویو محصولات به څو څله اوچت شي، نه یوازې دا چې کورنۍ اړتیاوې به مو بشپړې شي، بلکې د کرنیزو محصولاتو د صنایعو او د هیواد د صادراتو په وده کې به هم بنسټي رول ترسره کړي.

هغه لاملونه (عوامل) چې د هیواد د کرنې او مالدارۍ د چارو په پرمختګ، پراختیا او یا هم د هغو په محدودیت اغیزه لري، هغه طبیعي (لکه اقلیم، د ځمکې جوړښت او خاوره)، بشري (لکه، کارځواک او د کارګرانو تخنیکي کچه، فني او د بزګرانو خبرتیا او پوهه) اقتصادي (لکه پانګه، د خرڅلاو بازارو حمل او نقل او نور) او په پای کې سیاسي لامل یعنې د حکومت سیاست دی.

له طبیعي لاملونو څخه یوهم اقلیم دی چې د کرنیزو توکو په څومره والي او څرنګوالي سیده اغیزه لري. د هوا د سوړوالي او اوږده ژمي له امله د هیواد په ځینو لوړو سیمو لکه په کابل، ګردیز، غزني او یو شمیر مرکزي ولایتونو کې کرنه یوازې په یو فصل کې کیږي.

• د اوروښت کمښت او د اوبو نشتوالی هم د هیوادکرنې ته ځینې وخت ډیر زیان اړوي.

• په هیوادکې د اوبولګولو سیستم ښه پرمختګ نه دی کړی، د افغانستان د سیندونو د اوبو جریان په کره توګه نه دی څیړل شوی او نه یې هم له اوبو څخه سمه استفاده کیږي، همدارنګه د اوبو لګولو ډیرې آسانتیاوې یا د بزګر په مټ یاهم د سیمه ییزو موادو په واسطه ترسره کیږي.

• د کرنې په برخه کې پانګه اچونه هم کمزورې ده او تر اوسه پورې دهیواد په ډیرو هغو سیمو کې چې کرنه یې اوبو لګولو ته اړتیا لري، د اوبو ذخیره کولو بندونه نه لري او د پام وړ ویالو جوړولو او دکانالونو کیندلوته پاملرنه نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بزګران او مالداران هم داسې پوره پانګه نه لري چې د خپلې مالدارۍ او کرنې بنه بنه او عصري کړي او اصلاح شوي کرنيز تخمونه، د ناروغيو او افاتو ضد درمل، کيمياوي سرې او کرنيز ماشينونه ورباندې واخلي.
په تولیزه توګه ويلای شو چې په افغانستان کې کرنه او مالداري تر ډېره پورې په دوديزه بڼه پرمخ ورل کيږي چې د کرنيزو چارو لويه موخه يوازې د بزګر د کورنۍ د اړتيا بشپړول دي.
په کار ده چې کرنه او مالداري په عصري او پرمختللې بڼه ترسره شي، د اوبو لګولو سيستم بايد منظم شي او د هغه نور پرمختګ او بنه والی هم په پام کې ونيول شي، بايد د کرنې او مالدارۍ فارمونه او د ځارويو روغتيايي کلينيکونه پراخه شي، د کروندې او مارکيټ ترمنځ غځېدلې لارې بايد جوړې او فابريکې او صنعتي مرکزونه بايد کرنيز توکي په صنعتي محصولاتو واړوي او د توکو ارزښت او کيفيت ښه کړي او دې ډول صنعتي مرکزونو ته پراختيا ورکړل شي. له دې پرته د کرنې او مالدارۍ برخې ته د پانګې اچونې د پاملرنې د را اړولو په خاطر بايد د منځنۍ او اوږدې مودې پرمختيايي پلانونه عملي شي، طبيعي سرچينې، ځړځايونه او ځنګلونه بايد وساتل شي او له هغو څخه په دايمي او معقوله توګه ګټه واخېستل شي.

۱۷- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي او د ښاغلي ښوونکي د لارښوونې سره سم دې د کرنې او مالدارۍ د ستونزو په هکله او دا چې په څه ډول باید دغه ستونزې له منځه یووړل شي، بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ په هیوادکې کوم لاملونه دکرنې او مالدارۍ د پرمختګ خنډګرځیدلي، نوم یې واخلئ.
۲ـ څرنګه کولای شو چې په هیوادکې دکرنې او مالدارۍ حالت ښه کړو، توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د لومړي څپرکي مهم ټکي او لنډیز ولیکئ او بیایې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

انرژي او کانونه

په دې څپرکي کې لولو:

• انرژي او د هغې اهمیت
• د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچینې (منابع)
• برېښنا
ـ د اوبو برېښنا
ـ حرارتي برېښنا
• د ډبرو سکاره او زمونږ په هېوادکې د هغو کانونه
ـ د صوف درې د ډبرو سکرو کان
ـ د آشپشتې د ډبرو سکرو کان
ـ دکرکر د ډبرو سکرو کان
ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان
• نفت او گاز
ـ نفت
ـ گاز
• د هېواد نفت لرونکي حوزې
• فلزات
• د فلزاتو د کانونو اقتصادي اهمیت
• د ودانۍ د ډبرو کانونه
• قیمتي ډبرې
ـ الماس
ـ لاجورد
ـ لعل
ـ زمرد
• د کانونو او انرژۍ د حالت څېړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي هدفونه

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- زده کوونکي به د بشر په ژوندکې د انرژي په اهميت پوه شي.
- د هيواد د انرژی له منابعو او د هغو له اندازې څخه به خبر شي.
- په اقتصادي برخه کې به د فلزاتو پر اهميت وپوهيږي.
- د هيواد د فلزاتو کانونه به وپيژني.
- د ودانيو جوړولو د ډبرو دکانونو او د هغو د اقتصادي اهميت په هکله به پوه شي.
- د هيواد کريمه احجار (قيمتي ډبرې) کانونه او د هغو اقتصادي ارزښت به وپيژني.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- زده کوونکي به وکولای شي چې د انرژی اهميت بيان کړي.
- د انرژی د ډولونو نومونه به واخيستلای شي.
- د فلزاتو اقتصادي اهميت به بيان او د هغو دکارولو مهم ځايونه به توضيح کړي.
- د هيواد د فلزاتو مهم کانونه به د نقشې پرمخ وښودلای شي.
- د ودانيو او گرانبيه تيږو کانونه به وپيژندلای شي.
- د ودانيو د تيږو اقتصادي اهميت به توضيح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۲، ۱ انرژي او د هغې اهمیت

۱۹- شکل

د لمریز اوبه تودوونکي (کلکتور) انځور

د انرژۍ په هکله څه پوهیږئ؟

انرژي هغه ځواک یا قوت دی چې په هغې سره په صنایعو، ماشینونو او صنعتي تولیداتو کې خوځښت راځي.

زموږ په هیواد افغانستان کې د انرژۍ زیاتې سرچینې شته چې هم د ځمکې پرمخ او هم تر ځمکې لاندې موندل کیږي.

په اوسني وخت کې د افغانستان صنایع انرژي ته اړتیا لري، چې لوی او کوچني ماشینونه وګرځوي. په افغانستان کې انرژي لوی اهمیت لري، سوداګري، صنعت. لیږدول او نورې حیاتي چارې په سیده(مستقیمه) توګه په انرژۍ پورې تړلې دي.

د انرژۍ مهمې سرچینې د ډبرو سکاره، نفت، ګاز، اوبه ، باد، لمر او نورې دي.

ـ د ډبرو سکاره په افغانستان کې د انرژۍ یوه مهمه سرچینه ده، په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د انرژۍ نورې سرچینې لکه نفت او ګاز قیمتي دي، نو ځکه د ډبرو سکاره د انرژۍ د یوې نسبتا ارزانه سرچینې په توګه د ارزښت وړ دي.

د ډبرو سکرو یوه برخه په صنعت کې او نورې برخې یې د سون توکو په توګه په کاریږي، سربېره پر دې نفت هم زموږ په هیواد کې د انرژۍ د تولید د یوې سرچینې په توګه د ځانګړي ارزښت لرونکي بلل کیږي.

ـ هغه څیړنې چې د نفتو د پلټنې په برخه کې له ۱۳۱۵ هـ ل کال څخه راپدې خوا د افغاني او بهرنیو جیولوجیستانو له خوا ترسره شوي دي، ښکاره کوي چې د هیواد په ډېرو سیمو، لکه: د شمال په برخو، لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د نفتو زیرمې شته.

ـ د انرژۍ د تولید یوه بله سرچینه طبیعي ګاز دی. طبیعي ګاز په افغانستان کې له مهمو کانونو څخه شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په هیواد کې دننه د لګښت او بهرته د صادرولو له مخې لوړ ارزښت لري. د کورونو له روښانولو او تودولو پرته په پخلي او د صنعتي کارخایونو په کار اچولو کې هم اهمیت لري.

- په افغانستان کې د اوبو له سرچینو د برېښنا انرژي ترلاسه کېږي، له برېښنا څخه د کورونو په روښانه کولو، پخلي او د برقي وسایلو په کار اچولو کې کار اخېستل کېږي. په افغانستان کې د انرژۍ یو شمیر نور ډولونه هم شته، چې په ځینو کارخایونو کې ورځخه کار اخېستل کېږي، ممکن په راتلونکی کې به په ټول افغانستان کې دود شي لکه:

۲۰- شکل

د سولر انرژۍ انځور چې په هغه سره د لمر انرژي زېرمه کېږي

د لمریزې برېښنا Solar Energy دستګاوې لمریز پمپونه، د اوبو لګولو لمریز پمپونه او لمریز څراغونه، چې د لمر له انرژۍ څخه کار اخلي. په دې وروستیو کلونو د اوبو او انرژي وزارت په پام کې لري چې د اتومیلیاردو ډالرو په لګښت د کونړ او کوکچې په سیندونو باندی د اوبو د برېښنا بندونه جوړ کړي.
له هغې انرژۍ څخه د کار اخېستلو اغیزمنتوب چې طبیعي نوي کیدونکې سرچینې لري، لکه لمر، اوبه او باد د سکرو او تیلو د لګښت په برخه کې سپما رامنځته کوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د انرژۍ او دویمه ډله دې په ورځنۍ ژوند کې د انرژۍ د اهمیت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته ووایي.

پوښتنې

۱. انرژي تعریف کړئ او دهغې مهمې سرچینې وښیئ.
۲. ولې د ډېرو سکاره د انرژۍ له مهمو توکیو څخه شمیرل کیږي؟
۳. د برېښنا د انرژۍ په تولید کې د اوبو د اهمیت په هکله معلومات ورکړئ.
۴. د انرژۍ اهمیت څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې په تیره شپه _ ورځ کې له کوم ډول انرژۍ څخه کار اخېستی دی، د هغې په هکله معلومات ورکړئ چې له کومې سرچینې څخه ترلاسه، چیرته تولید او په څه ډول ستاسو په واک کې راغلې، په یوه پاڼه کې یې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

۲،۲ د انرژۍ د نوي کیدو او نه نوي کیدو وړ سرچینې (منابع)

۲۱- شکل

د سولر انرژي یا لمریزې برېښنا یو تصویر

د انرژۍ په هکله څه پوهیږې؟

د انرژۍ د نوي کیدو او نه نوي کیدو وړ سرچینې څه مفهوم لري؟

په طبیعت کې د انرژۍ دوه ډوله سرچینې شته: د انرژۍ هغه منابع (سرچینې) چې نوي کیږي او د انرژۍ هغه سرچینې چې د نوي کیدو وړتیا نه لري. دلته یې دواړه ډولونه په تفصیل سره لولو:

د انرژۍ د تولید د نوي کیدو وړ سرچینې هغو سرچینوته ویل کیږي چې په طبیعت کې په پوره اندازې سره موندل کیږي لکه اوبه، باد او لمر چې تل زموږ په چاپیریال کې شته، پای ته نه رسیدونکې دي او بیا نوي کیږي.

د انرژۍ نه نوي کیدونکې منابع یا سرچینې هغو سرچینوته ویل کیږي چې وروسته تر یوې مودې د هغو زیرمې پای ته رسیږي لکه د ډبرو د سکرو، نفتو، او ګازو زیرمې، چې وروسته له یوې مودې څخه یې په کانونو کې زیرمې پای ته رسیږي او انسان نشي کولای چې تل او په دوامداره توګه ورڅخه کار واخلي. حرارتي انرژي چې د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو له سوځولو څخه ترلاسه کیږي، د چاپیریال د ککړتیا او د ځمکې د ډیرو تودیدو لامل ګرځي.

زموږ په هیوا د افغانستان کې د انرژۍ دغه دواړه ډوله سرچینې لکه نوي کیدونکې او نه نوي کیدونکې تر کار لاندې دي.

په افغانستان کې ددې ترڅنګ چې د ډبرو د سکرو، نفتو او ګازو له نه نوي کیدونکو سرچینو څخه کار اخیستل کیږي، د انرژۍ د نوي کیدونکو سرچینو څخه هم کار اخیستل کیږي چې په دې کې یو هم اوبه د انرژۍ د نوی کیدونکو سرچینو یوه مهمه سرچینه ده.

هغه سیندونه چې مخ په ځوړ دي، د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره ډیرې غوره سرچینې شمېرل کیږي، چې د بندونو په جوړولو او د توربین په لګولو سره له هغو څخه برېښنا ترلاسه کولای شو.

له اوبو څخه ترلاسه کیدونکې برېښنا
د ډېرو له سکرو، نفتو او گازو څخه
ارزانه ده. د اوبو برېښنا ځکه ارزانه په
لاس راځي چې د اوبو د دايمي جريان
څخه توليدېږي. د برېښنا د توليد بله
سرچينه باد دی. زموږ د هيواد په ځينو
سيمو کې له باد څخه په ازمايښتي بڼه
د برېښنا ترلاسه کول پيل شوي دي،
ممکن په راتلونکې کې په ټول هيواد
کې پراختيا ومومي

۲۲ - شکل   د لمريز ديگي انځور

.د برېښنا د توليد بله سرچينه لمر دی
چې په دې لړکې لمريز کولکتورونه
(اوبه ايشوونکې)، لمريز څراغونه، د پخلي ديگونه او نور يادولای شو چې له لمر څخه په کار اخېستو سره يې ډېرې غوره پايلې ترلاسه شوي دي. د لمريزو کولکتورونو څخه په کار اخېستلو سره زموږ په هيواد کې هم د برېښنا په لگښت کې سپما کېږي او هم د چاپېريال د ککړتيا مخه نيول کېږي: په اوسني وخت کې د هيواد په ځينو ولايتونو کې د لمر له انرژي څخه کار اخېستل پيل شوي دي او کار ورباندې روان دی.

د ټولگي دننه فعاليت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي. لومړۍ ډله دې د انرژۍ په نوي کيدونکو سرچينو او دويمه ډله دې د انرژۍ په نه نوي کيدونکو سرچينو باندې خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نوروته هم ووايي.

پوښتنې

۱. د ډېرو سکرو، نفتو او گازو سرچينوته ولې د انرژۍ نه نوی کيدونکې سرچينې وايي.
۲. د انرژۍ د بېلابېلو سرچينو نوم واخلئ.
۳. د انرژۍ کومو سرچينوته نه نوې کيدونکې سرچينې وايي ناسم ځواب په نښه کړئ.
الف. اوبه   ب. د ډېرو سکاره   ج. باد   د. لمر
۴. نوي کيدونکی او نه نوې کيدونکی انرژي يو بل سره څه توپير لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

که چيرې ستاسې د اوسيدو په سيمه کې د انرژۍ د نوي کيدو وړ سرچينې څخه کار اخېستل کيږي، د هغې په هکله چې توليد شوې انرژي له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي او څرنگه توليديږي، معلومات راټول کړئ او خپلو ټولگيوالوته يې ووياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

۳،۲ بریښنا

۲۳ - شکل
د سروبي د بریښنا د فابریکې تصویر

په افغانستان کې له بریښنا څخه د کومې موخې لپاره کار اخېستل کېږي؟
له بریښنا څخه د مهمې سرچینې په توګه په تولو صنعتي او اقتصادي چارو، د ښارونو او کورونو په روښانه کولو او برقي وسایلو کې کار اخېستل کېږي. زموږ په هیواد کې له بریښنا څخه کار اخېستل د شلمې پیړۍ له لومړۍ نیمایي څخه پیل شوي دي او په صنعت او ټولنه کې یې ژور بدلون راوستی دی.
په افغانستان کې لومړی ځل د امیر عبدالرحمن خان د سلطنت پرمهال د بریښنا یوې کوچنۍ کارخانې په کار پیل وکړ چې د یوې ډینمو په بڼه وه او یوازې ځلوېښت څراغونه یې روښانه کول. دغې ډاینمو په ۱۲۷۲ هـ . ل کال په کار پیل وکړ او د ارګ د روښانه کولو لپاره ورڅخه کار اخېستل کېده.
وروسته په ۱۲۷۵ - ۱۲۷۷ هـ . ل کې یو شمیر نورې د بریښنا کوچنۍ دستګاوې چې د براس په انرژۍ یې کار کاوه، یو په بل پسې په کار ولویدې. په ۱۲۹۰ هـ . ل کې په جلال آباد کې د ۱۹ کیلو واټو په قدرت د بریښنا یو ماشین د براس په واسطه په کار پیل وکړ او وروسته په پغمان کې په ۱۲۹۶ هـ . ل کال کې د ۱۵ کیلو واټو په وړ تیا له براس څخه د بریښنا د تولید یوه کوچنۍ دستګاه په کار واچول شوه.
په افغانستان کې د بریښنا د ترلاسه کولو لپاره د بریښنا له بندونو څخه هم کار اخېستل کېږي. د بریښنا هغه بندونه چې په هیواد کې جوړ شوي دي، له ځلوېښتو کالو را په دې خوا یې کوم پرمختګ نه دی کړی نو ځکه د هیواد اوسنۍ اړتیا نشي پوره کولای.
په اوسني وخت کې چې د ښارونو نفوس ډیر زیات شوی دی. بریښنا ته د خلکو ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴ - شکل

دسروبي د برېښنا د فابرېکې تصوير

زياتيدونکی اړتيا هم ډېره شوې ده. د برېښنا د ماستر پلان له مخې، افغانستان د ۲۴۰۰۰ ميګاواټه برېښنا وړتيا لري، چې په هغې کې ۲۳۰۰۰ ميګاواټه يې د اوبو برېښنا او پاتې نوره يې حرارتي برېښنا ده چې د طبيعي ګاز، د ډبرو سکرو او نفتو له سرچينو څخه يې ترلاسه کول په پام کې نيول شوي دي. د هغې توليدول او پرمختګ ډېرې زياتې پانګې ته اړتيا لري. افغانستان د برېښنا د انرژۍ د توليد د چټکوالي سره سره، د نړۍ او ګاونډيو هيوادو پرتله وروسته پاتې دی.

په ۱۹۷۶ م کال کې په نړۍ کې په منځنۍ توګه په يوه ساعت کې د برېښنا د سړي سر توليد اندازه ۱۷۱۴ کيلو واټه وه، په همدې کال کې په افغانستان کې د هرتن لپاره د برېښنا د انرژۍ توليد په يوه ساعت کې ۴۱ کيلو واټه و، چې د نړۍ پرتله ۴۲ ځله کم ګڼل کيږي. زموږ په هيواد کې د اوبو برېښنا انرژي د برېښنا د بندونو په جوړولو سره ترلاسه کيږي چې يو شمير پروژې يې دادي: د نغلو د برېښنا بند، د سروبي د برېښنا بند، د ماهيپر د برېښنا بند، د درونټې د برېښنا بند، د کجکي او جبل السراج د برېښنا بند چې وروسته به پوره خبرې وربانديې وشي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په ورځني ژوندکې د برېښنا د اهميت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱. د برېښنا لومړنۍ دستګاه د کوم پاچا پرمهال او په کوم ځای کې جوړه شوه؟
۲. له برېښنا څخه په کومو چاروکې کار اخيستل کيږي؟
۳. افغانستان د څومره ميګاواټه اوبو برېښنا وړتيا لري او پاتې د اړتيا وړ برېښنا به په هيوادکې له کومو سرچينو څخه ترلاسه شي؟
۴. د هيواد د نامتو بندونو نوم واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسې په ښو ونځي او کورکې برېښنا شته که نه؟ که وي، له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي، د هغې مياشتنۍ لګښت اوبيه څومره ده، د هغې په اړه معلومات راټول او په بل راتلونکي ساعت کې د هغې په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

الف ـ د اوبو برېښنا

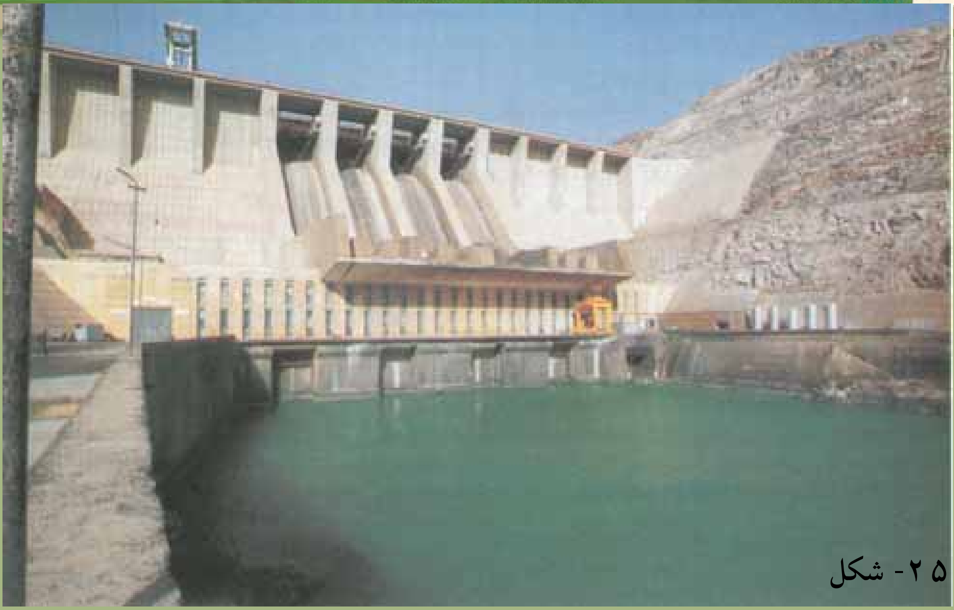

۲۵- شکل

د نغلو د اوبو د برېښنا د تولید فابریکه

په افغانستان کې د اوبو د برېښنا بندونه پرکومو سیندونو جوړ شوي او زموږ د خلکو پر اقتصادي ژوند باندې کومې اغیزې لري؟

د شلمې پېړۍ له نیمایي را وروسته په صنعت او د بشریت د ژوند په نورو برخو کې برېښنا د انرژۍ د یوې مهمې سرچینې په توګه پېژندل شوې ده او د هغې ترلاسه کول او لګول په چټکۍ پرمخ تللي دي.

د برېښنا د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ارزښت له مخې دافغانستان د روانو اوبو سروې ترسره شوې ده او داسې ویل شوي دي چې افغانستان د زیاتو ځوړونو د لرلو له کبله، څه ناڅه پر هریوه سیند باندې د برېښنا د بندونو د جوړولو ډیرښه امکانات لري. په حقیقت کې د افغانستان سیندونه د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره تر ټولو اقتصادي سرچینې دي.

په افغانستان کې د هغو لومړنیو سروې ګانو او څېړنو د پایلې له مخې چې د برېښنا د تولید په برخه کې ترسره شوي، داسې ښکاري چې د افغانستان له سیندونو څخه په هر ساعت کې ۲.۵ میلیونه کیلو واټه برېښنا ترلاسه کیدای شي، خو اوس دغه سرچینې ډیر لږ ترکار لاندې دي.

په اوسني وخت کې برېښنا نه یوازې له سیندونو څخه بلکې له حرارتي سرچینو لکه د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه هم ترلاسه کیږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید بیلابیلې دستګاوې لري چې په لاندې توګه دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) د جبل السراج د برېښنا فابریکه

د جبل السراج د برېښنا دستگاه د سالنگ پر سیند باندې جوړه شوې ده، له توربین سره یوځای یې لوړوالی ۳۷ متره دی. هغه اوبه چې په توربین باندې راځي په یوه ثانیه کې لس متره مکعبه دي. د جبل السراج ددستگاه د جوړولو کار په ۱۲۹۴ هـ . ل. کال کې پیل اوپه ۱۲۹۹ هـ . ل. کې بشپړ شو. درې توربینونه لري چې مجموعي ظرفیت یې ۱۵۰۰ کیلو واټه دی. ددغې دستگاه استهلاکي دوره پوره شوې ده او بیارغاونې ته اړتیا لري، خو بیاهم دوه توربینونه یې کارکوي. د جبل السراج له برېښنا څخه د جبل السراج او چاریکارو د ښارونو په روښانه کولو او د گلبهار د فابریکې په کار اچولو کې کار اخېستل کیږي.

۲- د وردگو د چک د برېښنا بند

د چک د برېښنا بند د جوړولو کار په ۱۳۱۶ هـ.ل کال د غوایي په میاشت کې د ۱۵ میلیونه افغانیو په لگښت سرته ورسید دا بند ۳۰۰ متره اوږدوالی ۱۳ متره پندوالی اوپه کښتنۍ برخه کې ۹ متره جگوالی او د شرشرې جگوالی یې ۲۷ متره دی چې ۴۰۰۰ متره اوږده نهر څخه په گته اخېستنه ۱۷ متره مکعبه اوبه په ثانیه کې درې توربینونه چې ۳۳۰۰ کیلوواټه توان لري فعالوي. لاس ته راغلې برېښنا د هوایي سیم په وسیله د ۵۵ کیلو مترو په اوږدالی او د ۵۵ ستنو په وسیله کابل ته لیږدول شوی و. باید وویل شي چې د نوموړې دستگاه د برېښنا لاس ته راوړنه نظر د اوبو اندازې ته فرق کوي.

۳) د پلخمري د برېښنا بند

دغه بند په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د کندز پر سیند باندې جوړه شوې چې د برېښنا لوړ ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۴۸۰۰ کیلو واټه دی. په ۱۳۳۶ هـ . ل. کې د پلخمري لومړی او دویمه دوه نورې دستگاوې هم په یوه ساعت کې د ۹۰۰۰ کیلو واټه ظرفیت په لرلو سره د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو له خوا جوړې او په ۱۳۴۱ هـ . ل. کې یې په کار پیل وکړ. اوسني وخت کې د پلخمري د برېښنا د بند توربینونه بیارغول شوي دي او ترگټې اخېستنې لاندې دي. د هغه له برېښنا څخه د بغلان د نساجي په فابریکې، سیلو، د موټرو د ترمیم په فابریکې او د بغلان ښار په روښانه کولو کې کار اخېستل کیږي.

۴) د کجکي د برېښنا بند

د هلمند د ولایت د کجکي په ولسوالۍ کې د برېښنا د تولید یوه لویه دستگاه ده چې له کندهار ښارڅخه ۱۵۰ کیلومتره شمال لویدیځ کې ده. په دغې ولسوالۍ کې د هیواد د برېښنا تر ټولو لویه دستگاه په پام کې نیول شوې وه چې د برېښنا د تولید ظرفیت یې ۱۲۰۰۰۰ کیلو واټه اټکل شوې و. د جوړولو کار یې په ۱۳۳۰ هـ . ل. کې پیل اوپه ۱۳۳۲ هـ . ل. کې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. په کجکي کې د بريښنا د توليد اوسنی دستګاه په يوه ساعت کې ۳۳۰۰۰ کيلو واټه بريښنا توليدولای شي چې د کندهار ښار، هلمند، لشکرګاه ښار او ګرشک، سنګين، کجکي او د موسی قلعه ولسواليو او د همدغو سيمو په صنعتي تاسيساتو کې لګول کيږي. له دې کبله چې ډير کلونه ورځخه کار اخېستل شوی دی، توربينونه يې استهلاک شوي دي خو په دې وروستيو کې د امريکې د متحده اېالاتو د پرمختيايي اداري په مرسته بيارغول شوي دي.

۵) د سروبي د اوبو د بريښنا بند

د سروبي د اوبو د بريښنا دستګاه په سروبي کې د کابل د سيند د پاسه، د کابل سيند سره د پنجشير د سيند د يو ځای کيدو په ۱۵ کيلومتري واټن کې، د سمندر له سطحې ځخه د ۱۵۹۶ مترو په لوړوالي کې جوړه شوی ده. دغه دستګاه دوه توربينونه لري چې د هر توربين د بريښنا د توليد اندازه په يوه ساعت کې ۱۱۰۰۰ (د دواړو يې ۲۲۰۰۰) کيلو واټه کيږي. د جوړولو کاريې په ۱۳۳۰ هـ. ل. کال کې پيل او په ۱۳۳۶ هـ. ل. کال کې پای ته ورسيد. د سروبي د بريښنا دستګاه دوه ښيګڼې لري: لومړی داچې د کابل ښار او صنعتي مرکزونو ته نږدې ده او بل داچې د وريښمو د تنګي په برخه کې د کابل پر سيند باندې جوړه شوې ده چې په پوره اندازه اوږدوالی او ځوړلري، چې د دغې ځانګړتيا په لرلو سره په هر ځو کيلومتره واټن کې طبيعي ځوړ جوړوي او د وريښمو د تنګي په برخه کې ورځخه ډير کار اخېستل کيږي.

د اوسني وخت په پسرلي د سروبي په برخه کې د کابل د سيند دبت په پسرلي کې په يوه ثانيه کې ۷۴ متر مکعبه اوبه دي. سربيره پر دې دغه سيند په کال کې او وه مياشتې پوره اندازه اوبه لري، خو په پنځو نورو مياشتو يعنې له تلې ځخه ترکب مياشتې پورې د کابل د سيند اوبه کميږي. له همدې امله د سروبي د دغې دستګاه اوسنی ورتيا په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ کيلو واټه ده. د سروبي د اوبو د بريښنا د توربين د بيارغونې قرار داد له جرمني زيمنس کمپنی سره شوی کاريې بشپړ او تر استفادې لاندې دی. د سروبي له بريښنا ځخه د کابل ښار د روښانه کولو، د ګلبهار د فابريکې او د مرکز د يو شمير نورو صنعتي مؤسسو د فعاليت په خاطر کار اخېستل کيږي.

۶) د ماهيپر د بريښنا فابريکه

نوموړې فابريکه د کابل ښار ختيځ ته په ۴۰ کيلومتره واټن کې د دريو توربينونو په لرلو سره د کابل پر سيند جوړه شوې چې هر توربين يې په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ (ټول ۶۶۰۰۰) کيلو واټه د بريښنا توليد لري. د جوړولو کاريې په ۱۳۳۱ هـ. کال. پيل او په ۱۳۴۵ هـ. کال. کې بشپړ شو او ګټې اخېستل ورځخه پيل شول. دا يوه موسمي فابريکه ده. د اوبو د زياتوالي پرمهال فعاله وي، خو د اوبو د کمښت پرمهال ولاړه وي. دغه فابريکه د اوبو راګرځولو بند لري خو د اوبو زيرمه نه لري، کله چې په اوړي کې دسيند اوبه لږې شي، دغه فابريکه پرچاويږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په ژمي او پسرلي کې بیرته په کاربانديې پیل کوي. د دغې فابریکې د بیارغاونې قرار داد د جرمني د زیمنس کمپنۍ سره لاسلیک شوی او اوس تر ګټې اخیستنې لاندې ده.
له بریښنا څخه یې د کابل په ښار کې استفاده کیږي.

۷) د درونټې د بریښنا فابریکه

د ننګرهار په ولایت کې ددغې فابریکې د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ .ل. کال پیل او په ۱۳۴۳ هـ .ل. کې بشپړ او ګټه اخیستنه یې پیل شوه. دغه فابریکه درې توربینونه لري چې د بریښنا د تولید ټول ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کیلو واټه دی. اوس یې د استهلاک دوره بشپړه شوې، خو بیاهم د اقتصادي موجود حالت له کبله کار ورڅخه اخېستل کیږي. تخنیکي وضعیت یې د اضافي پرزو د نشتوالي له کبله د اندېښنې وړدی، خو د فابریکې عادي سمون کله کله ترسره کیږي. د جلال آباد په ښارکې له لس زرو کورونو څخه زیات او ګڼ شمیر کورنۍ ترې کار اخلي. اوسني وخت کې چې د جلال اباد د ښار نفوس ورځ په ورځ مخ په زیاتیدو دی، موجوده بریښنا یوازې په سلوکې ۳۰ وګړو او صنایعو ته بسیا ده.
خو پاتې وګړي د سانتي ګراد ۴۵ـ۵۰ درجو تودوخه کې د بریښنا له رڼا څخه بې برخې دي.
ددغې فابریکې له تولید شوې بریښنا څخه د جلال آباد ښار د روښانه کولو، صنعتي موسسو او د ۳۲۵۰۰ جریبه ځمکې د اوبو د پمپ کولو لپاره کار اخېستل کیږي. کیدای شي د درونټې د بریښنا د فابریکې بیارغونه د متحده ایالاتو د پرمختیایي اداري له وړیا مرستو څخه پیل شي، څیړنه وړاندې روانه ده.

۸) د نغلو د بریښنا د بند فابریکه

د نغلو د اوبو د بریښنا د تولید فابریکه د افغانستان د بریښنا د تولید تر ټولو لویه فابریکه ده چې د کابل ښار ختیځ ته د ۷۰ کیلومترو په واټن کې جوړه شوې او څلور توربینونه لري چې ټوله وړتیا یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږي.
د نوموړي بند د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ . ل. کال پیل او په ۱۳۴۶ هـ . ل. کال بشپړ او د ګټې اخېستو وړ وګرځید.
د دغې پروژې بنسټي موخه له یوې خوا د سروبي د اوسنیو او نورو وروستیو فابریکو لپاره د اړتیا وړ اوبو زیرمه کول او ویشل اوله بلې خوا د کابل د حوزې لپاره د بریښنا تولید و. د نغلو د اوبو اصلي سرچینه د کابل او پنجشیر سیندونه دي. د زیاتو کلونو په تیریدو سره د نغلو د بریښنا د بند د فابریکې وسایل زاړه شوي دي، د هغې د بیا رغونې د کار پرمخ بیول له یوې روسی کمپنۍ سره لاسلیک شوي او پرمخ روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازبکستان د برېښنا شبکه

د ازبکستان د برېښنا د پروژې غځول په ۱۳۸۶ هـ.ش. کال کې پیل، وروسته کابل ښار او ځینو نورو ولایتونوته وشول، فعالیتونه یې په لاندې ډول دي.

الف: ۱- له ازبکستان څخه تر حیرتانو پورې د ۵۳ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د بل سرکت مزي غځول او د برېښنا لېږدول.

۲- د مزار شریف له نایب آباد څخه ۲۲۰ کیلو واټه د بل سرکت مزي د ۲۳ کیلو مترو په اوږدوالي غځول او د برېښنا لېږدول.

۳- له نایب آباد څخه تر پلخمري پورې د ۱۶۴ کیلو مترو په اوږدوالي ۲۲۰ کیلو واټه برېښنا مزي غځول او دبرېښنا لېږدول چې په ۱۳۸۷ هـ.ش کال کې بشپړ شول او ۳۰۰ میگا واټه برېښنا لري.

ب: ۱- له پلخمري څخه کابل ته د ۲۰۲ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د ډبل سرکت د برېښنا د مزي غځول او د برېښنا لېږدول، د چمتلي دښته کې د ۳۲۰ میگا واټه امپیر په ظرفیت د ۱۱۰/۲۲۰ کیلو واټو سب ستیشن دوداني جوړېدل.

له حیرتانو څخه تر کابله پورې د نومورې مزي په غځولو کې په (۱۳۸۳) هـ . ش. کال کې او سپنیزې کتاره لرونکي پایې (ستنې) کارول شوي دي.

په سالنگونو کې هم ځینې ستنې ۳۸۰۰ متره د بحر له سطحې لوړې درول شوي دي. چې تر یوه بریده پورې په کابل ښارکې د خلکو اړتیا بشپړوي. مجموعي ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږي.

لاندنی جدول د ډیزلي، آبي او حرارتي برېښنا د تولید او تورید اندازه ښیي (په یو ساعت کې ۱۰۰۰ کیلو واټه)

کلونه	د اوبو برېښنا	حرارتي برېښنا	ډیزلي برېښنا	له بهر څخه واردیدونکې برېښنا
۱۳۸۲	۶۳۱.۷	۱۹۴.۰	۰.۰۱	—
۱۳۸۳	۵۶۴.۵	۲۱۵.۱	۳.۱	—
۱۳۸۴	۶۷۱.۳	۲۳۵.۱	۱.۰	۱۳۶.۵
۱۳۸۵	۶۴۵.۹	۲۶۷.۳	۴.۰	۵۹۴.۱
۱۳۸۶	۶۸۳.۸	۲۶۶.۵	۵۷.۰	۷۸۴.۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي: یوه ډله به د نغلو او سروبي او بله ډله به د درونټې او ماهیپر او دریمه ډله به د جبل السراج او پلخمري د برېښنا د بند د ارزښت په هکله خبرې وکړي او پایله به یې خپلو نورو ټولګیوالوته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان تر ټولو پخوانی د برېښنا د تولید فابریکه کومه یوه ده او کلنی ظرفیت یې څومره دی ؟
۲. د سروبي او ماهیپر په فابریکه کې له تولید شوې برېښنا څخه چیرته کار اخېستل کیږي ؟
۳. د نغلو د پروژې اساسي موخې او هدفونه بیان کړئ.
۴. د افغانستان له سیندونو څخه د ترلاسه کیدونکې برېښنا اندازه څومره اټکل شوې ده په لاندنیو څلورو ځوابونو کې یې سم ځواب په نښه کړئ.
۵. د ازبکستان د برېښنا مزي په څه وخت بشپړ او څومره میګاواټه ظرفیت به ولري ؟
الف. په یوه ساعت کې ۱،۸ میلیون کیلوواټه ب. په یوه ساعت کې ۲،۵ میلیون کیلوواټه
ج. په یوه ساعت کې ۳،۵ میلیون کیلوواټه د. په یوه ساعت کې ۱،۵ میلیون کیلوواټه

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندنی جدول په ترتیب سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د سابقې له مخې	د ظرفیت له مخې
د جبل السراج د برېښنا فابریکه	نغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ حرارتي بریښنا

۲۶- شکل

دکابل په ښارکې د حرارتي بریښنا د فابریکې یوتصویر

ایا په افغانستان کې له حرارتي بریښنا څخه کار اخېستل کیږي؟

حرارتي بریښنا چې معمولا د ډېرو سکرو، نفتو او ګازونو له سوځولو ترلاسه کیږي، په افغانستان کې د بریښنا د تولید بنه سرچینه ده چې د اوبو له بریښنا څخه وروسته په دویمه درجه کې د استفادې وړ ده.

د ډیزلي بریښنا لومړنۍ فابریکه په ۱۳۵۱ هـ . ل کال په کابل کې جوړه شوه، یو کال وروسته بیا یوه بله کوچنۍ فابریکه په یوه ساعت کې د ۳۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د کندهار د ورۍ اوبدلو د فابریکې لپاره جوړه شوه. همدارنګه په ۱۳۳۱ هـ . ل کال کې د ډیزلي بریښنا د تولید دوه ماشینونه د ۵۰۰ کیلو واټو په ظرفیت د هرات په ښارکې په کار اچول شوي و و. د انرژۍ او اوبو د وزارت د ۱۳۸۵هـ . ل کال د راپور له مخې د افغانستان د حرارتي بریښنا د ټولو فابریکو ظرفیت په یوه ساعت کې ۴۲.۷ زره کیلو واټو ته رسیده چې د ټول هیواد د بریښنا فابریکو په سلوکې ۱۲.۵ یې جوړاوه. په اوسني وخت کې کوچنۍ ډیزلي فابریکې په ځینو ښارونو او ولایتونو لکه په مزارشریف، شبرغان، تخار، هرات، غزني او کابل کې د بریښنا مهمې وسیلې شمیرل کیږي. چې د سون توکي یې تیل او په ځینو ځایونو کې ګاز دي دلته به دافغانستان د حرارتي بریښنا په فابریکو باندې خبرې وشي.

۱ـ د مزارشریف د حرارتي بریښنا فابریکه

د هیواد حرارتي بریښنا تر ټولو لویه فابریکه ده چې د مزارشریف د ښار د لویدیځ په ۲۰ کیلومتري واټن کې موقعیت لري او په هغې کې هغه ګاز سوځول کیږي چې د جوزجان څخه په نل لیکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راليږدول کيږي. دغه فابريکه په ۱۳۴۳ هـ . ل کال کې د يوه روسي انستيتوت له خوا د هغه وخت دکانو او صنايعو وزارت په غوښتنه جوړه شوه.
د نوموړې دستګاه ظرفيت په يوه ساعت کې ۳۶ زره کيلو واټه دی چې د طبيعي ګازو درې توربينونه لري او تر ۴۸ زره کيلو واټو پورې د زياتولو وړتيا هم لري. ددغې فابريکې ۲۴ زره کيلو واټه بريښنا دکيمياوي سرې د فابريکې لپاره او ۱۲۰۰۰ کيلو واټه نوره بريښنا يې د مزارشريف د ښار د روښانه کولو لپاره په پام کې نيول شوې وه.

۲ـ د هرات او کندهار د ښارونو د حرارتي بريښنا فابريکې

دکندهار په ښار کې د ۳۰۰۰ کيلو واټو په ظرفيت د حرارتي بريښنا فابريکه په کار پيل کړی و چې اوس يې ظرفيت ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی او په راتلونکې کې به نورهم لوړ شي. د هرات د بريښنا حرارتي دستګاه په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه ظرفيت لري چې له ډيزلو پرته په هغې کې د ډبرو سکاره هم سوځول کيږي.

۳ـ د کابل د بريښنا حرارتي فابريکه

دغه فابريکه دکابل د ښار په شمالي برخه کې د خيرخانې مينې د غابښي ترخنګ جوړه شوې ده، له دې امله چې دکابل په حوزه کې د اوبو کمښت تر سترګو کيده نو د دغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۵۵هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۵۷هـ . ل کال کې بشپړ شو. نوموړې فابريکه د ۴۵ زرو کيلو واټو په ظرفيت سره د نړيوال بانک په مالي مرسته بيا ورغول شوه چې دکابل ښار په سلوکې ۴۰ بريښنا بشپړوي، خو له ازبکستان څخه د واردې شوې بريښنا په راتګ سره دغه فابريکه پرچاوه شوې ده چې دوه توربينونه لري او د سون توکي يې ډيزل دي.
دکابل د ښار ختيځ ته د هودخيلو په سيمه کې د بريښنا يوه بله حرارتي فابريکه په يوه ساعت کې د ۴۳،۶ زره کيلو واټو په ظرفيت جوړه شوې وه، خو دکورنيو جګړو له کبله ويجاړه شوې وه، د هغې د سمون او بيارغونې قرارداد د سويزرلند د هيواد له Alston کمپنۍ سره شوی چې د دريم او څلورم توربين جوړول يې په پام کې دي.
بايد و ويل شي چې د حرارتي بريښنا يو شمير نورې پروژې هم زموږ په هيواد کې په نظر کې نيول شوې چې په دې لړکې د شبرغان د توربين د ګازنو د توليد پروژه يادولای شو.
دغه پروژه به د امريکې د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري په مالي مرسته د ۱۰۰ـ۱۵۰ ميګاواټو په ظرفيت په راتلونکې کې جوړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستندوی اضافي معلومات

(۳) جدول: په بیلابیلو حوزو کې د بریښنا د تولید د ظرفیت ویشنه

گڼه	حوزه	ناصبه ظرفیت (په زروکیلو واټو)	سلنه
۱	کابل	۲۴۹,۲	۶۲,۹
۲	ننګرهار	۱۳,۹۶	۳,۵
۳	پلخمری ـ بغلان او کندز	۲۲,۶۷	۵,۹
۴	مزارشریف ـ بلخ	۴۲,۸۲	۱۰,۸
۵	شبرغان	۲,۰۸	۰,۵
۶	هرات	۵,۳۹	۱,۳
۷	کندهار ـ هلمند	۴۳,۷۰	۱۱
۸	غزنی	۱,۰۴	۰,۳
۹	نورې حوزې	۱۴,۹	۳,۸
تول		۳۹۵,۹	۱۰۰

سرچينې: د اوبو او انرژۍ د وزارت راپور، د ۱۳۸۵ کال د تلې میاشت، ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د حرارتي بریښنا په اهمیت او د یوې فابریکې په هکله خبرې وکړي او دخپلو خبرو پایلې دې نوروته و وایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د حرارتي بریښنا تر ټولو لویه فابریکه چیرې ده او له بریښنا څخه یې په کومو ځایو کې کار اخېستل کیږي؟

۲. په اوسني وخت کې د افغانستان د ډیزلي بریښنا دکوچنیو فابریکو نومونه واخلئ.

۳. دکابل د حرارتي بریښنا فعاله فابریکه چیرې او په کوم ظرفیت فعالیت لري او دکابل د بریښنا ټوله څومره برخه بشپړوي.

۴. دکابل د ختیځ د حرارتي بریښنا په هکله خپل معلومات و وایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ولې د اوبو د بریښنا پرځای له حرارتي بریښنا څخه کار اخلي او د اوبو د بریښنا او د حرارتي بریښنا بنیګڼې له یو بل سره پرتله کړئ خپل معلومات په راتلونکي ساعت کې ټولګیوالوته و وایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارلسم لوست

۲، ۴ د ډبرو سکاره او زموږ په هیواد کې دهغو کانونه

۲۷- شکل

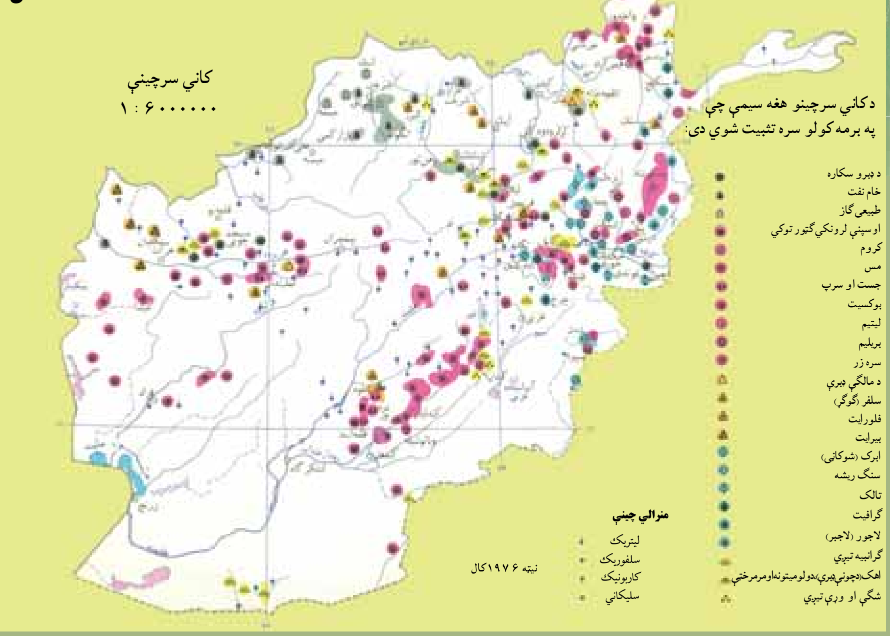

د افغانستان دکاني سرچينو (منابعو) نقشه وگورئ.   دکاني منابعو (سرچينو) يوتصوير

د ډبرو سکرو زيرمې د افغانستان په کومو سيمو کې دي؟

د ډبرو سکاره د انرژۍ د توليد يوه مهمه سرچينه ده په تيره بيا په اوسني وخت کې چې د نفتو او گازو بيې مخ په لوړېدو دي، ډبرو سکاره د انرژۍ د توليدو ونکې سرچينې په توگه يوڅه ارزانه دي، نوځکه يې اهميت زيات دی. د ډبرو سکرو را ايستل له ډير پخوا څخه په افغانستان کې معمول و. د افغانستان د ډبرو سکرو د زيرمو په هکله ځيړنې لومړی ځل په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د هندي جيولوجيستانو د هيئات له خوا د کهمرد، اشپشتې، صوف درې او تاله او برفک په سيمو کې وشوې. له هماغه وخت څخه وروسته د ډبرو سکرو کارول ورو ورو پيل شول خو له دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته ترې کار اخېستل ډېر پراخه شول او کالنی توليديې له ۱۲۰ څخه تر ۱۶۰ زرو ټنو پورې لوړ شو.

پرته له دې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې د ډبرو سکرو کوچنۍ زيرمې شته، په شمال کې د ډبرو سکرو ډيرې لويې زيرمې دي چې پراخه سيمه يې نيولې ده. دغه سيمه له تخار څخه تر هرات پورې غځيدلې چې ۳۵ زره کيلومتره مربع کيږي. د افغانستان د ډبرو سکرو هغه اندازه چې په اشپشته، کرکر، بنگې (د خان اباد د ښار د جنوب په لس ميلې کې)، کرخ، سبزکو او صوف دره کې تثبيت شوې دي، ۲۰۰ ميليونو ټنوته رسيږي. د افغانستان د ډبرو سکاره ډير غوره کيفيت لري او ډيرکار ورڅخه اخېستل کيدای شي. زموږ په هيواد کې له کانونو څخه د ډبرو سکرو د را ايستلو کار د سيمو د غرني حالت او د لارو د نشتوالي له امله يوڅه ستونزمن او په لومړيو پړاوونو کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه یې را ایستل او بیه ګرانه پریوځي، خو سره له هغه هم د ډبرو سکاره د سون توکو په توګه لوړ ارزښت لري.
د افغانستان د ډبرو سکرو تولیدات زیاتره دکرکر او اشپشتي له کانونو څخه دي چې د ټول هیواد په سلو کې ۹۰ برخه جوړوي. د تولید شوو ډبرو سکرو څخه په سلو کې ۷۷ په صنعتي کارخایونو کې د سون او پاتې نور یې دکورونو د تودولو لپاره په کاریږي.
په افغانستان کې د ډبرو سکرو بیلابیل ډولونه شته چې ځینې سیمې یې په لاندې توګه ښودل کیږي:

۲۸ - شکل

د ډبرو د سکرو دکان یو انځور

الف ـ د صوف درې د ډبرو سکرو کان

د صوف درې کان د لرغونتوب او خپلو ځانګړتیاوو له مخې د افغانستان د نورو سیمو پرتله لومړیتوب لري او په سمنګانو ولایت کې د ډبرو سکرو یو ډیر لوی کان ګڼل کیږي، زیرمې یې ۷۴ میلیونو ټنو ته رسیږي. ددغې سیمې د ډبرو سکرو کان لوړ جنسیت لري، تودوخیزه انرژۍ یې ډیره او دکاربن سلنه یې لوړه ده.
له دغو کانونو څخه لکه څنګه چې په کار ده، ګټه نه ده اخیستل شوې، لاملونه یې دادي چې یو خو له صنعتي مرکزونو څخه لرې دي او بل دا چې د لیږدولو وسایل محدود او امکانات په واک کې نشته دي.
ددغه کان یوه اندازه سکاره کابل ته لیږدول کیږي او پاتې نور یې د بلخ ولایت ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د آشپشتي د ډبرو سکروکان

دغه کان د پلخمري د صنعتي ښار جنوب ته په ۱۱۰ کیلومتره واټن کې د بغلان ولایت د سیغان په دره کې واقع دی. له دو آب او میخ زرین څخه ۲۰ کیلومتره واټن لري. ددغه کان د ډبرو سکاره دکمیت او کیفیت له پلوه ډیر ارزښت نه لري، داځکه چې د طبیعي جوړښت له مخې پیچلي او د هغو د را ایستلو په برخه کې ستونزې شته. ددغه کان د سکرو زیرمې د ۵۰۰ زرو ټنو په شاوخوا کې اټکل شوې دي، خوبیاهم له دې امله چې دغه کان د ښکاري درې د پخواني سړک ترڅنګ و، نو ځکه له ډیرې مودې راهیسې کار ورڅخه اخېستل کیږي. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د دولتي ادارو، روغتونونو او کابل ښار لپاره کار اخېستل کیږي.

ج ـ د کرکر د ډبرو سکرو کان

د کرکرو کان د پلخمري ښار څخه لس کیلومتره لیرې جنوب ختیځ ته د کرکر له غره سره پروت دی. ددغه کان د ډبرو سکرو ټوله اندازه چې هر پوړ یې دوه یا درې متره پریړوالی لري ۱۵ میلیونه ټنه ښودل شوې ده. د سکرو جنسیت یې ښه او د کار اخېستو وړ دی. دغه کان په ۱۳۸۵ هـ .ل کال کې د غوري سمنټو له فابریکو سره یوځای خصوصي سکتور ته ورکړل شو چې له دغو سکرو څخه د غوري سمنټو د تولید لپاره کار واخېستل شي.

په ۱۳۸۷ هـ . ل کال کې د دغه کان له ۳۸۰۰ ټنو څخه زیات سکاره ایستل شوي دي. نوموړی کان د پلخمري صنعتي مرکزونوته نژدې دی او له بلې خوا د کابل ـ کندز د لویې لارې په خواکې دی، نو ځکه یې اهمیت زیات دی او د هرې ورځې تولیدات یې په منځنۍ توګه له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ټنو پورې کیږي.

له دغه کان څخه ایستل شوي سکاره د پلخمري د سمنټو جوړولو په فابریکه، بټیو او په کابل کې کارول کیږي.

د ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان

دغه کان د هرات ولایت شمال ختیځ کې د ۱۱۰ کیلومترو په واټن د سبزک غابني څخه لاندې د کرخ دسیند پورته خواته موقعیت لري، اکتشافي او ساختماني چارې یې د چکي متخصصینو په مرسته ترسره شوې، زیرمې یې ۹،۵ میلیونه ټنه ښودل شوې دي. دغه کان په ۱۳۸۶هـ . ل کې خصوصي سکتور ته وسپارل شو، کلنی تولید یې ۴۰ زره ټنه او کلني عواید یې ۲۰ میلیونه افغانۍ دي. همدا اوس فعال او ترګټې اخېستنې لاندې دي. د دغې سیمې د ډبرو سکرو جنسیت غوره او لوړه تودوخیزه (حرارتي) انرژي لري. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د هرات ښاروالي او فرقه کار اخلي.

همدا اوس د افغانستان د کانونو د وزارت په پاملرنې سره دسبزک د چوبي مسجد د ډبرو سکرو له کان څخه دیوې خصوصي کمپنۍ په مرسته کار اخېستل کیږي چې قرار داد یې د لسو کالونو لپاره اعتبار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د هغو خیړنو او مطالعو په هکله خبرې وکړي چې هندي جیولوجیستانو د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ډبرو سکرو په هکله ترسره کړي دي. او دویمه ډله دې د ډبرو سکرو د موجوده زیرمو په هکله خبرې وکړي او پایله دې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د ډبرو سکرو د تثبیت شوو سیمو نومونه واخلئ.
۲. د اشپشتې د ډبرو سکرو د ځانګړتیاوو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. د کرکر د ډبرو سکرو دکان موقعیت له جغرافیایي پلوه څه اهمیت لري؟
۴. په افغانستان کې د ډبرو سکرو هغه تولیدات چې لوړه سلنه لري له کومو سیمو څخه ترلاسه کیږي سم ځواب په نښه کړئ:
الف. کرکر او اشپشته ب. د هرات سبزک ج. د صوف درې کان د. د هرات دکرخ کان

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زموږ په هیواد کې د ډبرو سکرو د را ایستلو په برخه کې د ستونزو په اړه او داچې دغه ستونزې او خنډونه په څه ډول باید له منځه یوړل شي، یوه مقاله ولیکئ او نورو ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
۲، ۵ نفت او ګاز

۲۹- شکل

دیتیم تاق او جرقدوق دکانونو دګازي ځاګانو د ازمېښت او چمتوکولو پرانېستنه

له نفتو او ګازو څخه څه کار اخېستل کېږي؟

نفت اوګازد تو دو خي او انرژي د تولید او سون توکي دي. زموږ د هېواد په بېلابېلو سیموکې يې زېرمې شته چې په لاندې توګه تر بحث لاندې نیول کېږي:

الف) نفت

نفت د سوځېدو وړ مایع ده چې تر ۱۸۰۰ مترو پورې د ځمکې په ژورو برخوکې موندل کېږي، ځینې وختونه د ځمکې لاندې فشار اوتو دو خې له امله پورته خواته را ځي او د ځمکې مخ ته را رسېږي. په میلیونونو کاله مخکې د ژوندیو ژویو او عضوي توکو پاتې شونې چې په یوه سیمه کې پراته وو، ورو ورو د کلونو په تېرېدو سره تر خاورو او رسوبي پوړونو لاندې راغلي، چې د فشار او تو دو خې له امله يې د وخت په تېرېدو سره بڼه بدله شوې او نفت ورڅخه جوړ شوي دي. د نفتو د را ایستلو لپاره ژورې ځاګانې کیندل کېږي او ډېرې پرېږې نل لیکې د نفتو ځاګانو ته ورننه باسي، په دې توګه خام نفت پورته خواته را وځي یا د پمپ په واسطه را ایستل کېږي. خام نفت تور رنګ لري، خو وروسته تر چاڼولو څخه يې په چنځای کې رنګ بنفش شي او اسانه سوځي.

زموږ د هیواد په ډېرو سیموکې د نفتو زېرمې شته چې شمال، لویدیځ او جنوب لویدیځ برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نيولي دي او مهم ولايتونه يې هرات، شبرغان، قلعه نو، ميمنه، کندز، تالقان، مزارشريف او نورڅي. همدارنګه د هلمند په وادي او په کټواز کې هم د نفتو د زيرمو اټکل شوی دی.
نفت په ډېرو ځايونو کې کارول کيږي. دکورونو په روښانه کولو، د حمل ونقل په وسايلو، په صنعتي ماشينونو، کيمياوي صنايعو او ګڼ شميرنورو مرکبونو لکه مصنوعي ربړ جوړولواو نوروکې ورڅخه استفاده کيږي.
د هغو له فرعي مشتقاتو څخه د پلاستيک په جوړولو د عطرونو، رنګونو او ان دا چې د ځينو خوراکي توکو لکه مارګرين غوړيو په جوړولو کې کار اخيستل کيږي.

ب) ګاز

د ګازونو را منځته کيدل هم لکه د نفتو په شان د ژونديو ژويو د پاتې شونو څخه د عضوي موادو د ترسب او د تودوخې او فشار له امله او هغوته د هوا د نه رسيدلو له امله دي، چې بنې يې بدلون موندلی او په ګاز بدل شوي دي.
ګاز د افغانستان يوه ډيره ارزښتمنه کاني سر چينه ده. دهغو لويې زېر مې هم دهيواد دننه د لګښت لپاره او هم بهر ته د صادرولو لپاره لوړ ارزښت لري. په داسې حال کې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې د ګازونو د پيدا کيدو امکانات شته، په اوسني وخت کې يې لويې زيرمې په خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه بولان او جرقدوق کې موندل شوي دي او همدا اوس ترګټې اخيستنې لاندې دي چې دلته به يې څو حوزې په لنډ ډول له نظره تيرې کړو:

۱. د خواجه ګوګردک د ګازو کان

دغه کان د شبرغان دښار شمال لويديځ ته د ۲۳ کيلو متروپه واټن پروت دی، د کيندل شو و څاګانو شميرېې ۵۲ دی. ټوله زيرمه يې ۴۶،۸ ميلیارده مکعب متره ګاز اټکل شوی چې تر اوسه پورې يې ۴۴ ميلیارده مکعب متره را ايستل شوی دی. همدارنګه په دغه سيمه کې ۱۰ ميلیارده مکعب متره ترېو (سلفر لرونکی) ګاز هم پيژندل شوی دی.

۲. د يتيم تاق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۸ کيلو متره لرې ختيځ ته پروت دی. دهغه تثبيت شوې زيرمې ۲۰،۸ ميلیارده مکعب متره ښودل شوي دي.
په ۱۳۴۱هـ ل کال کې يې په څلورمه څاه کې اور ولګيد چې د برمه کولو په حال کې وه. د دريوکلونو سوځيدلو په ترځ کې يې ميليونو نه مکعب متره ګاز و سوځيد اوله لاسه ووت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د جرقدوق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۵ کیلو متره لیرې جنوب لویدیځ کې پروت دی، ۳۳ څاګانې یې ۲۲۰۰ متره په منځنې ژوروالي کیندل شوي دي، ګاز یې تریو دی، ټوله زیرمه یې ۲۶ میلیارده مکعب متره ښودل شوې چې تر اوسه پورې یې ۱۵،۳۶۲ میلیارده مکعب متره را ایستل شوې ده.

۴. د خواجه بولان د ګازو کان

د شبرغان د ښار په ۳۰ کیلومتره ختیځ کې دی، د برمه کولو چارې یې په ۱۳۴۲هـ کې پیل شوي دي، تر یوګاز لري او زیرمې یې ۲،۵ میلیارده مکعب متره دي.

په پورتنیو سیموکې یې د ګازونو ټولې زیرمې ۱۲۰ میلیارده مکعب متره تثبیت شوي، چې له هغو څخه یې ۴۰ میلیارده مکعب متره خوږ ګاز او پاتې نور یې تریو یا سلفر لرونکي ګاز دی. د ګازو د صادرو لو لپاره د پخواني شوروي اتحاد تر پولو پورې د ۳۲ انچو په قطر اود ۹۷,۵ کیلو مترو په اوږدوالي یوه نل لیکه جوړه شوې وه. یوه بله نل لیکه د شبرغان له ښار څخه د مزار شریف د سرې او بریښنا تر فابریکې پورې ایستل شوې وه چې ۵۵ کیلومتره اوږ دوالی او ۱۲ انچه قطر یې درلود، دلیږ دولو ورتیا یې په یوه کال کې ۵۰۰ میلیونه مکعب متره وه.

مزارشریف ته یې دلیږ دولو موخه یې د مزارشریف دسرې او بریښنا له فابریکې څخه کار اخېستل وه چې په یوه کال کې یې ۱۰۵ زره ټنه یوریا سره تولیدوله او همدارنګه د مزارشریف د بریښنا د فابریکې په کار اچول و چې په یوه ساعت کې یې ۳۶ زره کیلو واټه بریښنا تولیدوله. داهم باید وویل شي چې په ۱۳۵۴ هـ ل. کال په افغنستان کې د درې میلیاردو مکعب مترو شاوخوا ګاز تولید شوی و چې له هغه څخه ۲۸۵۰ میلیونه مکعب متره یې بهر ته صادر شوی و او ۱۵۰ میلیون مکعب متره یې د هیواد د ننه لګول شوی و. په ځینو کلونو کې یې د ګاز له صادرولو څخه د هیواد په سلوکې ۴۰ د صادراتو ټول ارزښت تر لاسه کیده چې د افغانستان دتادیاتو د بیلانس په برخه کې یې پوره اهمیت درلود، همدارنګه په پام کې وه چې د سلفرو د جلاکولو په پروژه کې د جرقدوق په سیمه کې د سلفر لرونکي ګاز له ۲۶ میلیارده مکعب مترو څخه هم استفاده وشي. له طبیعی ګاز څخه په ډیرو ځایونو کې کار اخېستل کیږي، له دې پرته چې په پخلي او د کورونو په تودولو کې ور څخه کار ورکوي، د یوشمیر کیمیایي مرکبونو په جوړولو کې هم ګټور دی او د بریښنا د انرژي د تولید لپاره هم یوه ډیره ښه سرچینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) جدول: په بیلابیلو کلونو کې د نفتو، ګاز او د ډبرو سکرو د ایستلو اندازې

کلونه	نفت(په ټن)	ګاز(په مکعب مترو)	د ډبرو سکاره(په ټنو)
۱۳۸۲	۸۵۰	۲۴۲۶۲۰	۳۵۱۰۰
۱۳۸۳	۱۴۶۹۰	۱۱۹۱۲۱	۳۳۷۳۰
۱۳۸۴	ــــ	۱۷۲۳۳۷	۳۳۱۱۰
۱۳۸۵	ــــ	۱۷۱۹۲۵	۳۴۹۲۰
۱۳۸۶	ــــ	۱۶۱۴۴۰	۲۴۲۷۰۰

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د افغانستان د نفتو د زېرمو او دویمه ډله دې د طبیعي ګاز په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته و وایي.

پوښتنې

۱. نفت څه دي؟
۲. د ګاز د پیداکېدو دسرچینو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. نفت چیرته په کاریږي؟
۴. د افغانستان د ګاز د مهمو حوزو نوم واخلئ.
۵. د نفتو زیرمې د افغانستان په کومو برخوکې تثبیت شوي دي؟
۶. په افغانستان کې د طبیعی ګاز عمومی زیرمې په څومره اندازه تثبیت شوي دي؟
۷. سم ځواب په نښه کړئ:

الف) ۱۳۵ میلیارده مکعب متره　　ب) ۱۲۰ میلیارده مکعب متره

ج) ۱۱۰ میلیارده مکعب متره　　د) ۱۸۰ میلیارده مکعب متره.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان د کانې سرچینو د نقشې له مخې یوه نقشه رسم کړئ او په هغې کې د ګاز او نفتو سیمې په ځانګړو نښو سره وښیئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

الف) د هیواد نفت لرونکی حوزې

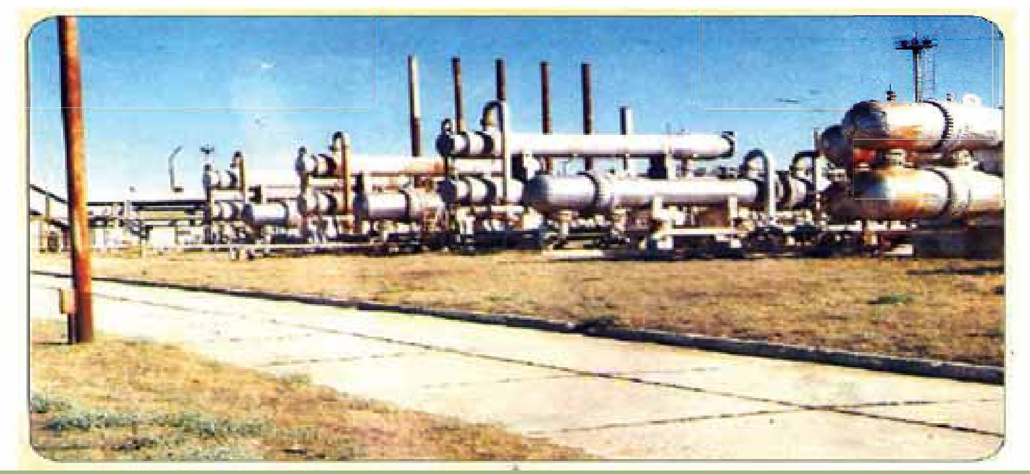

۳۰- شکل

د جوزجان ولایت د نفت او گاز دچانولو د فابریکې یو انځور

دنفتو زیرمې زموږ د هیوا په کومو برخوکې شته دي؟

په افغانستان کې د نفتو د زیرمو د تثبیت په هکله څیړنې په کمه اندازه په ۱۳۱۴ هـ ل. د افغاني او بهرنیو جیولوژیستانو له خوا د هیواد په بیلابیلو سیمو لکه د هیواد په شمال، لویدیځ، جنوب لویدیځ او جنوبي کې پیل شوې. د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۵ هـ ل. کال یوې امریکایي کمپنۍ د افغانستان په شمال کې نفت لرونکې شیل طبقې (د ختېو او شگو له کیناستو څخه جوړېږي) وموندلې او وروسته بیا د هغو لازیاتې زیرمې په کتواز او د هلمند په وادي او د افغانستان په سهیل (جنوب) کې هم وموندل شوې. په ۱۳۳۳هـ ل. کال کې یوې سویډنې کمپنۍ د نفتو د پلټنې چارې په منظمه توگه د سرپل په ولایت کې پیل او دپام وړ بریالیتوبونه یې ترلاسه کړل، خوله ۱۳۳۸ هـ ل. کال څخه وروسته د هغه موافقه لیک له مخې چې په همدې اړه له دې څخه دوه کاله مخکې په مسکوکې لاسلیک شوی و، د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو په مرسته د مزارشریف او اندخوی ترمنځ د افغانستان په شمال کې په ۴۶۰۰ مربع میله ساحه کې د نفتو د پلټنې چارې پیل شوې. ددغو څیړنو پایلو وښوده چې د هیواد په شمال کې د تخار له ولایت څخه د ایران ترپولو پورې د نفتو د زیرمو د شتوالي پراخه امکانات شته او د هغه په دوام د هیواد د جنوب په کتواز او ترلویدیځ پورې یې دقلعه نو. هرات، شبرغان،میمنې، کندز، تالقان، مزارشریف او نورو سیمو کې د نفتو زیرمې ترسترگو شوې. دهلمند په وادي، کتواز او د افغانستان په جنوبي سیموکې هم د نفتو زیرمې اټکل شوې، خو د پوره پانگې او د تجربه لرونکو فني پرسونلو د نشتوالي له امله د هغو منظم را ایستل تر اوسه پورې نه دي تر سره شوې. د نفتو یوازنۍ تثبیت شوې زیرمه په جوزجان کې ده چې په دې لړکې چې د انگوت زیرمه دیادولو وړ ده.

دلته د انگوت په گډون د نفتو یو څو کانونه در پیژندل کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د انگوټ د نفتو کان

د سرپل دښار څخه پنځه کیلومتره ختیځ کې دی چې د نفتو طبقې یې له ۱۱۰۰ څخه تر ۱۲۰۰ مترو پورې ترسترگو کیږي. جیولوژیکي زیرمې یې ۷،۱ میلیونو ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۲،۰۶ میلیونو ټنو ښودل شوي دي.

۲. د آق دریا دنفتو کان: د سرپل څخه لس کیلومتره ختیځ کې دی، ټولې زیرمې یې ۱۲ میلونه ټنه دي. ثابتې او دگتې اخیستو وړ زیرمې یې څلور میلیونو ټنو څخه زیاتې اټکل شوي دي.

۳. د قشقري دنفتو کان: د سرپل جنوب ختیځ ته په ۱۲ کیلومتره واټن کې پروت کان دی جیولوژیکي زیرمې یې ۱۹،۶ میلیونه ټنه ، د ایستلو وړ زیرمې یې ۶،۳۸۱ میلیونه ټنه نفت ښودل شوي دي.

۴. د زمرد سای د نفتوکان: د شبرغان دښار د جنوب لویدیځ په ۶۰ کیلو متری کې پروت دی. زیرمې یې ۹،۱۹ میلیونه ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۳،۴ میلیونه ټنه او مه نفت دي.

په ۱۳۵۱هـ ل. کال کې ویټیل شوه چې په دغه برخه کې یو کوچنی د نفتو چڼځای جوړشي،خو کله چې د آق دریا د زیرمو تولیدي ظرفیت نورهم زیات شو، ددغه چڼځای ظرفیت هم ۲۰۰ زرو ټنو ته لوړشو. البته د دغه د ودانی دکار له بشپړیدو وروسته به په راتلونکې کې د نفتو تولیدی ظرفیت نور لوړشي چې پرته له شکه به د هیواد دننه دیو شمیر اړتیاوو د پوره کیدو سربېره به د هیواد د تادیاتو په بیلانس کې هم ارزښت ولري.

په اوسني وخت کې د افغانستان د نفتو اړتیاوې له بهر څخه د هغو په واردولو سره بشپړیږي، په همدې ترڅ کې نفتوته د هیواد اړتیا ورځ په ورځ زیاتیږي، او د هغو نړیوالې بیې هم مخ په زیاتیدو دي.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزو ډلو وویشل شي، د افغانستان دکاني سرچینو د نقشې او د لوست د متن څخه په کار اخیستو دې لاندنی فعالیت تر سره کړي:

۱. هغه سیمې چې هلته دنفتو زیرمې شته په ترتیب سره دې یې له شمال ختیځ څخه ترجنوب لویدیځ پورې لست کړي.

۲. ودې وایې چې کومو کمپنیو ، په کومو برخوکې، څه وخت د نفتو د زیرمو د تثبیت لپاره څیړنې تر سره کړې ؟

پوښتنې

۱. ولې تر اوسه پورې د افغانستان نفت په پراخه او منظمه توگه نه دي را ایستل شوي؟ توضیح یې کړئ.

۲. د نفتو زیرمې د افغانستان په کومو سیموکې دي، نوم یې واخلئ.

۳. د نفتو یوازینی ثبت شوې زیرمه څه نومیږي او چیرته ده؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

گرانو زده کوونکو یوه ورځپاڼه، مجله،کتاب یا انټرنټي پاڼه چې د افغانستان دنفتو د زیرمو د پلټنې یا سوداگرۍ په هکله معلومات ولري، ولولئ او د هغې اخځ په راتلونکي لوست کې خپل ښاغلي ښوونکي ته ښکاره کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست
۶،۲ فلزات

۳۱- شکل

د فلزاتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي؟ په یوه ډېره کې د مسو آثار چې د لوګر له عینک څخه ترلاسه شویده.

انسانانو له ډېر پخوا څخه فلزات پیژندل او هغه یې کارول ، خوپخوا یې کارول محدود و. دهغو نښو له مخې چې په دې برخوکې شته، داسې څرګندیږي چې هغه لومړنی فلز چې انسانانو وپیژاند، مس او بیا وروسته اوسپنه وه. زموږ په هیوادکې دیو شمیر فلزاتو لکه مسو، اوسپنې سربو، کرومو، جستو او ګرانبیه فلزاتو لکه د سرو زر او سپینو زرو زیر مې او سر چینې شته چې د هریوه په هکله لنډ معلومات ورکول کیږي:

- **اوسپنه**: د اوسپنې زیرمې د افغانستان په لاندنیو برخو او سیموکې شته دي:

- د کندهار په خاکریز کې چې د زیرمواندازه یې ۸،۲۳ میلیونه ټنه ښودل شوی ده او د حاجیګګ کان.
- دهرات دغور یانو کان چې په ۱۳۸۸هـ ل کال کې یې له یوې ایراني کمپنی سره د پلټنې تړون شوی و.
- د بدخشان د سیاه درې کان چې اټکلي زیرمه یې له ۴۰ تر ۴۵ میلیون ټنو ده.
- د پغمان د ولسوالی د اوسپنې کان چې زیر مه یې ۱،۳۸ میلیون ټنو ته رسیږي.
- دجبل السراج د اوسپنې کان چې د زیر مو اندازه یې اته میلیونو ټنو ته رسیږي او د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۴۵ ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د حاجي گک د اوسپنې کان**: د باميان د جنوب ختيځ په ۴۵ کيلو متره واټن کې پروت دی چې د خپل کيفيت او زيرمو له پلوه د سيمې يو ډير لوی او مهم کان شميرل کيږي. د اوسپنې زېرمې يې ۱،۸ ميلیارده ټنه ښودل شوې دي او د اوسپنې سلنه يې ۶۳،۵ ښودل شوې ده. دکانونو د وزارت نوي شمېرې د دغه کان ثبت شوې زيرمې ۱۱۰ ميليونه ټنه او اټکل شوې زيرمې يې ۲۰۷۰ ميليونه ټنه ښودلې دي. د حاجي گک د کان له زيرمو څخه دګټې اخيستنې امکان شته خو د نومورو کانونو را ايستل زياتې اندازې پانګې ته اړتيا لري. په پام کې وه چې په ۱۳۸۸ هـ ل. کال کې يې ګټه اخېستنه خصوصي سکتورته وسپارل شي چې د راتلونکو پنځو –شپږو کلونو په ترڅ کې به يې چارې بشپړې او په کال کې به يو ميليون ټنه پولاد ورڅخه توليد او يو شمير هيوادو الوته به دکار زمينه برابره شي.

- **مس**: د افغانستان په لسو ولايتونو کې د مسو دکانونو ۱۲ زيرمې شته چې له پروان څخه تر فراه او کندهار پورې يې پراخه ساحه نيولې ده. په دې کې د کجکي ترمنځ سيمې ډيرې مهمې دي.

- د مسو د طبقو کانونه په تغر، خوردکابل او ان د چهلستون په غرونو کې تر سترګو کيږي.
- دکابل په دربندکې (د عينک له کان څخه ۸- ۹کيلو متره لري. په خطي بڼه د مسو کان پروت دی، د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۵۸ – ۱،۵۵ پورې ده. د زابل ولايت د مسوکان دکندلان په سيمه کې ثبت شوی دی چې د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۶۲ څخه تر ۱،۲ پورې ده، ټوله زيرمه يې له ۵ تر ۸ ميليونوټنو پورې اټکل شوې ده.

- **د لوګر د عينک د مسو کان**: دکابل ښار په جنوب ختيځ کې دی، اټکلي زيرمې يې څلور ميليونه ټنه او په دغه کان کې د مسو اندازه په سلوکې له ۱،۲ تر ۱،۵ پورې ښودل شوې ده. په عينک کان کې د مسو اټکل شوې زيرمې له ۶ ميليونو ټنو څخه زياتې ښودل شوي دي. دکانونو د وزارت نو و شميرو دهغو تثبيت شوې زيرمې له ۱۱ تر ۱۳ ميليونو ټنو مسو پورې ښودلې دي د داوطلبی له چارو وروسته يې په ۱۳۸۷هـ ل. کال کې له يوې چينايي کمپنۍ سره قرار داد لاسليک او په ۶۰ مياشتوکې به په ګټه اخېستنه پيل وکړي چې هرکال به تقريبا ۲۰۰ زره ټنه خالص مس توليدکړي.

- د مسو دکان زيرمې دهرات په شيدا، بادغيس، فراه، هلمند، کابل، غزني، باميانو، غوربند، اندراب بغلان او سرپل کې هم د ارزښت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **سره زر**: په افغانستان کې سره زر د هندوکش دو و خواوو ته په بیلابیلو سیموکې شته چې یوه پراخه ساحه یې د فیض آباد له شمال څخه په جنوب لویدیځ کې تر کندهار پورې نیولې ده. مهم کانونه یې د بدخشان په یفتل او د غزني په مقرکې شته. د یفتل په سیمه کې د سروزرو او کوارتز د ډبرو څلور رگونه دي چې په هر ټن کاني توکوکې یې له یو څخه تر ۸۵ گرامو پورې سره زرشته دي.

- د سروزرو نورې زیرمې د قلات په زرکشانو کې شته چې د سروزرو اندازه یې په هر ټن کاني توکي کې له ۰،۵ څخه تر ۱۱ گرامو پورې ده.

همدارنگه د کوکچې د سیند او د هغه د مرستیالانو په تگلوري کې په یوه پراخه ساحه کې سره زر شته چې د سرو زرو اندازه یې د شگې په هر مکعب متر کې په منځنی توگه تر ۳۹۴ میلي گرامو پورې محاسبه شوې ده.

• **سپین زر**: د سپینو زرو زیرمې د پنجشیر (له عمرز څخه تر خاواک پورې)، دهرات سیم کوه او د بي بي گوهر په سیمه او د کندهار په خاکریز کې شته چې پخوا به په نافني توگه ایستل کیدې، خو اوس ور څخه کار نه اخېستل کیږي.

• **د سربو او جستوکانونه**: زموږ په هیواد افغانستان کې د سربو او جستو کانونه هم شته چې په هغوکې د کندهار د بي بي گوهر د سربو او جستو د کان نوم اخېستلای شو چې زیرمې یې ۲۱۱۰۰ ټنه جست او ۵۵۰۰ ټنه سرب ښودل شوي دي چې د هرات د چشت په سیمه یعنې دهرات او د پنجشیر د سیند د تگلوري ترمنځ سیمه کې یې پر مختیا موندلې او د هزاره جاتو د تولک او د غوربند د فرنجل سیمې هم په کې راځي.

• **د کروم د ډبرو کانونه**: د کروم د ډبرو دشتوالي نښې د خوست، میدان وردگو، د لوگر د محمد اغې او کلنگار او کندهار په سیموکې دیا دونې وړدي. د کانونو د وزارت نوې شمیرې د خوست د کرومو د ډبرو د ایستلو منځنی کلنی اندازه ۷۳۰۰۰ ټنه ښودلې ده چې په ۱۳۸۶ هـ ل. کال کې یې له یوې کمپنی سره قرار داد شوی و خو اوس د امنیتي حالت د خرابوالي له امله نه ایستل کیږي.

د میدان وردگ ولایت دکرومایت د کان منځنی کلنی اندازه له ۴۰۰۰۰ ټنو څخه زیاته ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲- شکل

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي، د لوست د متن او دافغانستان دکانونو د نقشې په لوستلو دې لاندې فعالیت تر سره کړي او دخپل کار پایله دې په ټولګي کې و وایي:

لومړۍ ډله : د اوسپنې دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او د نقشې پر مخ یې وښیئ.

دویمه ډله : د سروزرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

دریمه ډله : د سپنو زرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

څلورمه ډله : د مسو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پنځمه ډله : د سربو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پوښتنې

۱- زموږ په هیوادکې څو ډوله فلزات شته، نومونه یې واخلئ.

۲- د اوسپنې کانونه د افغانستان په کومو سیموکې دي او د هغو ډیر مهم کان کوم یو دی؟

۳- د لوګر عینک د مسو دکان په هکله معلومات ورکړئ.

۴- د سربو او جستو زیرمې زموږ دهیواد په کومو سیموکې دي نوم یې واخلئ.

۵- موږ په هیوادکې د سپینو زرو زیرمې په کومو برخوکې تثبیت شوي دي نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د فلزاتو د لوست متن او دکانونو نقشه ولولئ او په راتلونکي ساعت کې یې د هغو د مهمو ټکو په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست
دفلزاتو دکانونو اقتصادي اهميت

۳۳ - شکل

د عينک د ميسو دکان د پروژې پرانستيل

له فلزاتو څخه څه کار اخېستل کيږي؟

لکه څرنګه موچې په تير لوستکې ولوستل او جيولوژيکی څيړنو ښودلې ده، زموږ دهيواد په ډيرو برخوکې، د فلزاتو کانونه شته. دغه کانونه دهيواد په اقصادکې د اهميت وړدي. افغانستان د فلزی زيرمو دلرلو له مخې يو بډای هيواد ګڼل کيږي. د هيواد فلزي زيرمې د پانګې اچونې، د تخنيکي وسايلو، د فني پرسونل او هيواد دننه او بهر د خرڅلاو د بازار په چمتو کيدو سره په پراخه اندازه را ايستل کيدای شي.

فلزات ځانګړی اقتصادي ارزښت لري. د کرنې، سوداګرې، تخنيک او د ژوند دنورو چارو په برخوکې د اقتصادي فعاليتونو پر مختګونه، د فلزي صنايعو له پر مختيا سره اړه لري. فلزي زير مې ديوه هيواد دصنعتي کيدو، د خلکو د ژوند دکچې دلوړيدو او داقتصادي پر مختيا لپاره يو مهم ضرورت دی. ښکاره خبره ده چې ديوه هيواد د صنايعو بنسټ او شمزۍ د فلزاتو په زيرمو او د اوسپني ويلی کولو پورې اړه لري. هغه هيوادونه چې د اوسپنې د ويلي کولو فابريکې نه لري، بايد د ماشينونو د پيرودلو لپاره زياتې پيسې ولګوي، نوله دې امله د بټيو او د اوسپنې دويلې کولو د فابريکو جوړول ديوه هيواد د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. هيوادونه بايد دفلزي صنايعو درامنځته کولو لپاره هلې ځلې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان په شان دیوه هیواد لپاره د فابریکو جوړول، چې پوره اندازه خام توکي لري، یو اقتصادي او مهم کار او د هیواد داقتصادي بنسټ په پیاوړي کولو کې ډیرگټور دي؛.

د فلزاتو ځانګړ تیاوې له اقتصادي پلوه ارزښت لري چې په بیلابیلو برخوکې ورڅخه کار اخیستل کیدای شي: ځینې فلزات د زنګ ضد ځانګړ تیا ولري لکه قلعي، سرب او نکل. له سرو زرو څخه دګاڼو او پولي واحد د پشتوانې په توګه په بانکونو کې کار اخېستل کیږي. له سپینو زرو څخه په نقره یې مسکوکانو او ګاڼوکې کار اخېستل کیږي. اوسپنه د تخنیکي وسایلو د جوړولو او نور فلزات لکه مس، سپین زر او المونیم چې د بریښنا او تو دوخې دلیږدولو وړتیالري، ځینې نورله یو شمیر نورو فلزاتو سره د ترکیب کیدو ځانګړ تیالري، دبیلګې په توګه د مسو او جستو لهګډولو څخه برنج تر لاسه کوي او دسماوارونو، چلمچي ګانو، د دروازو په دستګیرونو او د نورو برنجي وسایلو په جوړولو کې ور څخه کار اخلي.

نو ځکه فلزات ځانګړی اهمیت لري او د دروازو، کړکیو، کټونو، میزونو، چوکیو، د ماشینونو په پرزو، د فابریکو په جوړولو او دلوښو په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څو ډلې شي: هره ډله دې دفلزاتو په اقتصادي ارزښت خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایلې دې نورو ته ووایي.

پوښتنې

۱- ولې فلزات زیات اهمیت لري؟

۲- سره زر د نورو فلزاتو په پرتله کومه ښیګڼه لري؟

۳- له فلزاتو څخه دڅه ډول وسایلو په جوړولو کې کار اخېستل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لوست دمتن په لوستلو سره دفلزاتو د اقتصادي اهمیت په هکله فکر وکړئ او په راتلونکو لوستونو کې دهغو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷،۲ د ودانۍ د ډبرو کانونه

د ودانیو د ډبرو کان د هیواد په کومه برخه کې دی؟

افغانستان یو غرنۍ هیواد دی، د تعمیراتي ډبرو د منابعو له پلوه ډیر غني دی، چې له ډیرې پخوا زماني راهسې په ودانیو کې کارول کیږي، په لاندې ډوله:

الف: **دګرانیت** Granite (**خارا**) **ډبرې**

دا ډول ډبرې له اورغور ځوونکو ډبرو سره یو ځای نه وځي. دا ډبرې له درو منرالونو جوړې شویدي فلد سپار،مایکا او کوارتز، چې ښې نمونې یې دده دانا تر څنګ غرونو او نورو غرنیو سیمو ډبرو لکه سالنګونو کې تر لاسه کیږي. دا ډبرې د تراکم او سختوالي له امله د ودانیو په زینو، تهدابونو یا بنستونو او د سړکونو په فرش کې کارول کیږی.

ب : **بزلت** Basalt

دا هغه پرې کوونکي بهرنۍ او د لا وا موادو پاتې شوي ډبرې دي، چې د اورغورځوونکو یعنې د آتشفشان غرونو په لمنو کې شتون لري. د افغانستان په اکثره غرنیو سیمو کې پریمانه پیداکیږي. ددې ډول ډبرو مهم منرالونه عبارت دي له: پیروکسین، فلد سپار، الیوین او ځینې فلزي منرالونه دي. دا ډبرې په ځانګړي اًب او هواکې پر لویو او وړو ټوټو ماتیږي او دودانیو په تهدابونو کې کارول کیږي.

ج: **متحوله**: یا تغییر منونکې ډبرې، چې په دریابونو کې له رسوپ او آهکي ډبرو څخه رامنځ ته کیږي. د وخت په تیریدو فشار او تودو خې له امله په مرمرو بدلیږي، ددې ډبرو ذخیرې زموږ په هیوادکې ډیرې دي، دشکو او رسوب له امله جوړیدونکې ډبرې په کلکو ډبرو بدلیږي. چې هغه هم په زیاته کچه کارول کیږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library